

Research Paper

Representation of a Woman's Image in the Discourse of the Struggle against Women's Subjectivity (Case Study: Instagram Social Network)

Heyran Pournajaf¹, Mansour Haghghatian^{2*}, Esmail Jahanbakhsh³

1. Ph.D. student in Cultural Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.
2. Associate Professor of the Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.
3. Assistant Professor of the Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.

Received: October 30, 2022
Accepted: February 20, 2023
Available Online: February 25, 2023

Keywords: Instagram;
Representation; Subjectivity;
Woman

Abstract

One of the richest areas of discussion of the forms of media representation is related to gender identities. Meanwhile, the Internet and web space are one of the main components of the formation and representation of women's identity in new societies. The aim of the current research was to represent the image of women in the discourse of the Struggle against female subjectivity (case study: Instagram social network). The research method in this study was qualitative content analysis with an inductive approach. The community studied in this research was the pages related to the discourse of struggle against female subjectivity in the Instagram social network of Iranian users, which were selected with theoretical considerations and qualitative content analysis. Using the purposeful sampling method, 6 pages whose nature of messages were different from each other were selected as research samples. The results showed that the final categories obtained included rethinking identification, reconstruction of distorted social texts, equality, universality of women's demands, liberation of subjugated subjects, criticism of women's marginalization, media as an extension of the language of struggle, symbolic resistance, which is in line with the discourse of struggle against women's subjectivity. Therefore, it can be concluded that Instagram social network, as a public domain, have provided conditions for different representation and reconstruction of women and have prepared the ground for women's struggle against subjectivity and objectification in the patriarchal discourse and have become a tool for women's liberation.

Pournajaf, H., Haghghatian, M., & Jahanbakhsh, E. (2022). Representation of a Woman's Image in the Discourse of the Struggle against Women's Subjectivity (Case Study: Instagram Social Network). *Sociology of Culture and Art*.

Corresponding author: Mansour Haghghatian

Address: Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.

Tell: 09131154449

Email: Mansour_haghghatian@yahoo.com

Extended Abstract

1- Introduction:

The study of cultures shows that femininity and masculinity (gender) are among the concepts that are influenced by social factors, and the diversity of the social roles of men and women confirms this. One of the richest areas of discussion of the forms of media representation is related to gender identities. The basic categories in the formation and representation of women's gender identity throughout history are rooted in the patriarchal system, due to which this masculine approach has marginalized women in the folk sphere as well. Meanwhile, the Internet and web space are one of the main components of the formation and representation of women's identity in new societies and due to the increasing penetration of social boundaries in the shadow of the increasing expansion of satellite television stations and networks, we are witnessing the sensuousness of society, the fading of cultural identity, the strengthening of materialistic values and the great desire for a new way of representation in women. Women, as a part of the population of the society, have not stayed away from the impact and impressions of the Internet and its products, and following other users, they have shown interest in using them and have become part of the contacts or influencers of this emerging phenomenon. Such changes have led to the current situation of dealing with the subject of representation and its scientific recognition and the factors affecting its changes, it has become a subject worthy of attention and important and requires comprehensive investigations based on sociological theories. The aim of the current research was to represent the image of women in the discourse of the Struggle against female subjectivity (case study: Instagram social network).

2- Method:

The research method in this study was qualitative content analysis with an inductive approach. The community studied in the current research was the pages related to the theoretical class of the discourse of the fight against female subjectivity in the Instagram social network of Iranian users, which was selected with

theoretical considerations and qualitative content analysis. The sample size in qualitative studies is usually small. Sampling on Instagram, unlike a social network such as Twitter, where you can search based on hashtags and obtain the statistical population of the research, is more based on individual searches and queries to find the statistical population. For this purpose and to search for examples, the researcher asked the audience on his personal Instagram page to introduce the Instagram pages of women who provide content related to subjectivity discourse. A number of 435 people submitted their participation request and introduced pages, after reviewing the introduced pages, duplicate and unrelated items were removed and 45 pages were obtained that were completely related to the research topic. These 45 Instagram pages, whose owners were women and who wrote with the subject discourse approach, were targeted as the research community. Then, the sample selection was done using the purposeful sampling method with the maximum diversity strategy, and finally 6 pages whose nature of message was different from each other were selected as research samples.

3- Results:

The results showed that the final categories obtained included rethinking identification, equality, reconstruction of distorted social texts, universality of women's demands, criticism of women's marginalization, media as an extension of the language of struggle, liberation of subjugated subjects and symbolic resistance, which is in line with the discourse of struggle against women's subjectivity. Iranian woman's identity is a rethinking combination of traditional and modern identities. One of the most important sources of changing identities in today's society, including in the field of women's lives, is the mass media. By creating cultural bases, these tools shape the public opinion of the society according to their model and create major changes in their attitudes. Feminism has focused most of its attention on the threat of gender inequalities and the advancement of women's rights, interests and issues. Among the egalitarian rights for women are: bodily integrity and autonomy, the right to

vote, the right to work, the right to equal pay for equal work, the right to property, the right to education, the right to participate in the army, the right to participate in legal contracts, and finally the right to guardianship of children, the right to marry. freely and religious freedom. Women's desires are not to be celebrated in their femininity. They want abstract rights and real facilities to be given to them like the whole of humanity, and this will is being done. It is necessary when the conditions to reach high job positions for women in society are created, especially in terms of economic power and social belief in their high power and capabilities to reach a desirable and moderate society, while determining methods to identify educated and capable women in the country in all Government departments, quotas should be considered for their presence. Women's relationship with their environment can easily be in the direction of creating multiple types of relationships and seeing their freedom in breathing in such an environment. Media in modern forms can be used as a framework and tool to protect women and girls against violence and rights violations.

4- Conclusion:

By taking advantage of the pervasive power of the Internet and the global popularity of its attractions and the diversity of human tastes, the media have helped to reflect and even

produce different forms of representation of social and cultural identities, especially gender identity. In the meantime, the social network Instagram has made it possible for communication activists to explain the real conditions of women with the aim of rethinking the female identity and the symbolic reproduction of women in virtual networks. Therefore, it can be concluded that the Instagram social network, as a public sphere, has provided conditions for different representation and reconstruction of women and has prepared the ground for women's struggle against subjectivity and objectification in the patriarchal discourse and has become a tool for women's liberation.

5- Findings:

No funding has been received for conducting this research

6- Authors' contribution

Mansour Haghghatian, the corresponding author of this article, is Department of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran.

7- Conflict of interests

The authors declare no conflict of interest.

بازنمایی سیمای زن در گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن (مطالعه موردی: شبکه اجتماعی اینستاگرام)

حیران پورنجف^۱، منصور حقیقتیان^{۲*}، اسماعیل جهانبخش^۳

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.
۲. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.
۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، ایران.

چکیده

یکی از غنی‌ترین حوزه‌های بحث اشکال بازنمایی رسانه‌ها به هویت‌های جنسیتی مربوط می‌شود. در این بین اینترنت و فضای وب یکی از مؤلفه‌های اصلی شکل‌گیری و بازنمایی هویت زنان در جوامع جدید است. هدف پژوهش حاضر بازنمایی سیمای زن در گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن در شبکه اجتماعی اینستاگرام است. روش تحقیق تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است. جامعه مورد مطالعه صفحات مرتبط با گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن در شبکه اجتماعی اینستاگرام کاربران ایرانی بود که با ملاحظات نظری و تحلیل محتوای کیفی انتخاب شدند. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند ۶ صفحه که ماهیت پیام آن‌ها با یکدیگر متفاوت بود، به‌عنوان نمونه‌های تحقیق انتخاب شدند. نتایج نشان داد مقوله‌های نهایی به‌دست‌آمده شامل هویت‌یابی بازاندیشانه، بازسازی متون اجتماعی مخدوش، برابر خواهی، جهان‌شمولی خواسته‌های زنان، رهایی سوژه‌های مورد انقیاد، نقد حاشیه‌ای شدن زن، رسانه به مثابه امتداد زبان مبارزه، مقاومت نمادین بود که منطبق با گفتمان مبارزه علیه سوژگی زنان می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت شبکه اجتماعی اینستاگرام به مثابه حوزه عمومی، شرایطی را برای بازنمایی و بازسازی متفاوت از زنان فراهم نموده و زمینه مبارزه زنان علیه سوژگی و شی‌وارگی در گفتمان مردسالار را مهیا ساخته و به ابزار رهایی زنان تبدیل گشته‌اند.

تاریخ دریافت: ۸ آبان ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۱ اسفند ۱۴۰۱

انتشار آنلاین: ۵ اسفند ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: اینستاگرام، بازنمایی، زن، سوژگی.

استناد: پورنجف، حیران، حقیقتیان، منصور و جهانبخش، منصور. (۱۴۰۱). بازنمایی سیمای زن در گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن (مطالعه موردی: شبکه اجتماعی اینستاگرام). فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر،

* نویسنده مسئول: منصور حقیقتیان

نشانی: گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهقان، دهقان، اصفهان، ایران.

تلفن: ۰۹۱۳۱۱۵۴۴۴۹

پست الکترونیکی: Mansour_haghighatian@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

مطالعه فرهنگ‌ها نشان می‌دهد که زنانگی و مردانگی (جنسیت) از جمله مفاهیمی هستند که تحت تأثیر عوامل اجتماعی قرار می‌گیرند و گوناگونی نقش‌های اجتماعی زن و مرد مؤید این امر است. یکی از غنی‌ترین حوزه‌های بحث اشکال بازنمایی رسانه‌ها به هویت‌های جنسیتی مربوط می‌شود. مقولات اساسی در شکل‌گیری و بازنمایی هویت جنسیتی زنان در طول تاریخ ریشه در نظام پدرسالاری داشته که به واسطه آن در حوزه عامیانه نیز این رویکرد مردانه باعث به حاشیه راندن زنان شده است. بازنمایی، تولید معنا از طریق چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی است. به این معنی که معنا از طریق نشانه‌ها، به‌ویژه زبان تولید می‌شود. زبان سازنده معنا برای اشیای مادی و رویه‌های اجتماعی است و صرفاً واسطه‌ای خنثی و بی‌طرف برای صورت‌بندی معانی و معرفت درباره جهان نیست. واقعیت به واسطه فرهنگ مسلط و ارزش‌های مطلوب آن بازتولید و برساخته می‌شود (شاهرخ و هاشمی، ۱۳۹۶: ۹۲).

نظریه‌پردازان بر این باورند که بازنمودهای تصویری و متنی رسانه‌های جمعی اهمیت زیادی برای واقعیت زیسته ما دارند. مانوئل کاستلز معتقد است که جامعه پیرامون جریان‌ها شکل می‌گیرد، که جریان‌های تکنولوژیک، جریان‌های اطلاعات، جریان‌های متقابل سازمانی، جریان‌های تصاویر، صداها و نمادها از آن جمله هستند. بنابراین جریان‌ها، تجلی فرایندهای نمادین مسلط بر زندگی هستند و تکیه‌گاه مادی آن‌ها مجموعه عناصری است که از آن‌ها حمایت می‌کنند (خانیکی و روحانی، ۱۳۹۰: ۵۲). رسانه‌ها نه تنها اخبار و اطلاعات را به سمع و نظر مردم می‌رسانند، بلکه بر تمامی جنبه‌های زندگی مردم سایه افکنده و هر کس را به نوعی درگیر می‌سازند. رسانه‌ها گاهی تبلیغ می‌کنند، گاهی جریان‌سازی می‌کنند، برخی اوقات به حوزه اخلاقی آدمیان وارد می‌شوند و صفات نیک و بد را در آنان رشد می‌دهند؛ همچنین برخی مواقع وارد حریم خانوادگی آنان شده و روابط بین اعضاء خانواده را تغییر می‌دهند. رسانه‌ها هزاران هزار چهره‌ی نیک و بد را می‌سازند و تخریب می‌کنند (حبیب زاده ملکی، ۱۳۹۴: ۶).

در شرایط جدید بنیان‌های نظم اجتماعی با دشواری‌های جدی مواجه گشته است و به دلیل نفوذپذیر شدن فزاینده مرزهای اجتماعی در سایه گسترش فزاینده ایستگاه‌ها و شبکه‌های تلویزیون ماهواره‌ای، شاهد حسی شدن جامعه، کمرنگ شدن هویت فرهنگی، تقویت ارزش‌های مادی‌گرایانه و رغبت فراوان به سوی شیوه نوین بازنمایی در زنان هستیم. گیدنز^۱ تأمل و بازاندیشی در مورد هویت را منحصر به دوران مدرن می‌داند. در متن چالش‌های دنیای مدرن است که سنت و طبیعت مرجعیت خود را از دست داده و فرد در یک فضای آکنده از اطلاعات دائماً به تأمل در مورد هستی خویش می‌پردازد (نش^۲، ۱۳۸۲: ۹۱). گیدنز هویت شخصی را این‌گونه تعریف می‌کند: «هویت شخصی نوعی خصیصه‌ی متمایز، یا حتی مجموعه‌ای از خصیصه‌های متمایز نیست که در اختیار فرد قرار گرفته باشد. هویت شخصی در حقیقت همان "خود" است که شخص آن را به‌عنوان بازتابی از زندگی‌نامه‌اش می‌پذیرد. در اینجا نیز هویت به معنای تداوم فرد در زمان و مکان است، ولی هویت شخصی عبارت است از همین تداوم اما به‌صورت بازتاب تفسیری که شخص از آن به عمل آورده است» (گیدنز، ۱۳۸۳: ۸۲). در واقع، اینترنت و فضای وب یکی از مؤلفه‌های اصلی شکل‌گیری و بازنمایی هویت زنان در جوامع جدید است که به‌نوعی برای زنان فرصت خودگشودگی فراهم می‌آورد تا بتوانند استعدادها، مهارت‌ها و دیدگاه‌های خود را به جامعه عرضه کنند و تصویر جدیدی از هویت جنسیتی خودشان نشان دهند که این امر از منظر جامعه‌شناختی بسیار اهمیت دارد (علیخواه، کوهستانی و واقعه دشتی، ۱۳۹۶: ۴۹۲). فضای مجازی این امکان را به زنان می‌دهد تا از منزل خود با مسائل روز آشنا و در مباحث آن شرکت کنند؛ بنابراین قدرت در حال گسترش اینترنت و توانایی خارق‌العاده آن در ساماندهی ارتباطات و نیز جذابیت فضای مجازی، به رشد روزافزون کاربران شبکه‌های اجتماعی در جهان منجر

1. Giddens

2. Nash

گردیده است. از طرفی استراتژی‌های مقاومت در برابر سوژگی زن، با نقد ریشه‌ای محتوای متون و کشف و شفاف‌سازی انگیزه‌های ایدئولوژیک پنهان در آن از طریق کنکاش در لایه‌های زیرین واقعیت؛ به روشننگری و رفع موانع تفکر انتقادی آزاد می‌پردازد. برملاسازی دستکاری تعمدی و سلطه‌گرانه واقعیت از طریق قدرت، قیدوبند از اندیشه خواهد گشود و به تعبیر اندیشمندان مکتب انتقادی، به رهایی‌بخشی ختم خواهد شد. زنان مبارز با اتخاذ استراتژی مقاومت و تلاش برای دروازه‌بانی شایسته اخبار، به دنبال زدودن زنگار از رخ سیمای مخدوش و جعلی وانمایی شده خواهند پرداخت و در پی زدایش کلیشه‌های جنسی از هویت راستین زن از طریق شبکه‌های اجتماعی می‌باشند. هدف اولیه تلاش و مبارزه برای تغییر و برساخت مجدد تصویر زن است اولاً در نزد خود زنان و در وهله دوم در منظر مردان است. راهبردها نیز شامل مشارکت مؤثرتر و توانمندسازی زنان می‌باشد.

اینترنت، به‌عنوان یک رسانه جدید و فراگیر در شکل‌دهی به ارتباطات، به سرعت در حال گسترش است؛ به‌طوری‌که هیچ پدیده دیگری در سال‌های اخیر، به اندازه اینترنت رشد نداشته است. سایت‌ها و وبلاگ‌ها بر روی این شبکه جهانی، هر لحظه بیشتر می‌شوند. رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات از یک‌سو موجب آسانی ارتباط، از میان برداشتن موانع جغرافیایی و دسترسی به اطلاعات شده و از دیگر سو زمینه‌های بروز و ظهور محیط‌های جدید و مسائلی را فراهم آورده است. زنان نیز به‌عنوان بخشی از جمعیت جامعه از تأثیر و تأثرات اینترنت و محصولات آن دور نمانده و پا به پای دیگر کاربران، به استفاده از آن‌ها علاقه نشان داده و به بخشی از مخاطبین و یا تأثیرگذاران این پدیده نوظهور تبدیل گشته‌اند. چنین تغییراتی موجب شده تا در شرایط کنونی پرداختن به موضوع بازنمایی و شناخت علمی آن و عوامل اثرگذار بر تغییرات آن، به موضوعی درخور توجه و واجد اهمیت مبدل شده و نیازمند بررسی‌های همه‌جانبه با تکیه بر نظریات جامعه‌شناختی شود. بنابراین پژوهش حاضر در یک اقدام سیستماتیک و روشی به جبران کاستی‌های پژوهش‌های پیشین و خصوصاً به مستندسازی و متون بستر اجتماعی وانماشده در شبکه‌های اجتماعی اینستاگرام پرداخته است. با لحاظ نمودن شرایط و رویدادهای جدید، این سؤال مطرح می‌شود که بازنمایی سیمای زن در گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن، در شبکه اجتماعی اینستاگرام چگونه است؟

۲- پیشینه پژوهش

۲-۱: پیشینه تجربی

پژوهش‌های اندکی به استراتژی‌های مقاومت در برابر سوژگی زن، با نقد ریشه‌ای محتوای متون و کشف و شفاف‌سازی انگیزه‌های ایدئولوژیک پنهان در آن پرداخته‌اند. به این معنی که تحقیقات آنان به کنکاش در لایه‌های زیرین واقعیت و روشننگری و رفع موانع تفکر انتقادی آزاد پرداخته‌اند. در اینجا به چند مورد از این پژوهش‌ها اشاره می‌گردد.

محمدی و پاشایی (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان «زنان کرد در حوزه عمومی: زمینه‌ها، مؤلفه‌ها و فعالیت‌های تشکل‌های اجتماعی زنانه (مطالعه موردی: استان کردستان)» به چگونگی برساخته شدن سوژگی‌کتیویته زنانه در این تشکل‌ها، به مثابه نمادی از حوزه عمومی پرداختند. طبق نتایج به‌دست‌آمده، از میان مؤثرترین زمینه‌های شکل‌گیری این تشکل‌ها در کردستان می‌توان به پیشینه‌های تاریخی کنشگری عمومی زنان، رشد فزاینده ورود دختران به دانشگاه‌ها، رواج نگرش‌های فمینیستی و پیوستن روزافزون زنان به نیروی کار اشاره کرد. همچنین، تعامل‌ها، مناسبات و فضاهایی که سوژگی‌کتیویته زنان در این تشکل‌ها در متن آن‌ها شکل می‌گیرد واجد مؤلفه‌هایی مثل روابط افقی اعضا، زنانگی معطوف به مقاومت، محوریت فعالیت‌های مدنی و خشونت‌پرهیزی است. دست‌آخر اینکه فرایند تثبیت موقعیت سوژگی زنان در این تشکل‌ها عمدتاً از خلال تلاش آن‌ها برای از آن‌ها خود کردن فضاهای عمومی مردانه، بازپس‌گیری گستره‌های فعالیت

مدنی از دیگری مذکر و تمرین فردیت و خودآیینی در پیشگاه عموم می‌گذرد. به باور زنان، بسط این تشکلهای یگانه کورسوی امید رهایی آنان از کهن‌الگوی مردسالاری بازتولیدشده در وضعیت کنونی جامعه کردستان است.

علیخواه، باباتبار و نباتی شغل (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «زن به مثابه سوژه شناسا (تحلیلی از سینمای اصغر فرهادی)» به مواجهه با زن به منزله سوژه شناسا در سه اثر سینمایی اخیر اصغر فرهادی در چهارچوب گفتمان‌های غالب اجتماعی حاکم بر جامعه ایران پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد در فیلم‌های فرهادی زنان در مناسبات اجتماعی نقش پررنگی دارند. او زنان را در سیطره و انقیاد گفتمانی حاکم بر جامعه می‌بیند که تصمیمات و کردارهای فردی و اجتماعی‌شان، چه در عرصه عمومی و چه در عرصه خصوصی، تحت تأثیر این شبکه گفتمانی است. فرهادی جامعه ایرانی را تحت تسلط روابط و گفتمان قدرت مردانه به تصویر می‌کشد و جهان تصمیمات و اعمال زنان را از پیش مردانه و منفعلانه می‌داند؛ به حدی که فردیت و سوژگی‌شان در سای این گفتمان حاکم به چالش کشیده می‌شود.

نیکخواه قمصری و هلالی ستوده (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «از سوژه جنسی تا سوژه انقلابی: بازنمایی زن در گفتمان انقلاب اسلامی» نگاهی به سوژگی زنانه در گفتار مهم‌ترین شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی دوران معاصر یعنی محمدرضا پهلوی و امام خمینی (ره) داشته و در پیوند با رخدادهای زمینه، فرآیند و اساسی گفتمان‌های سنتی و مدرن و در پی آن ساخت‌زدایی از زن به‌عنوان سوژه صرفاً جنسی یا جنسیتی را در پرتو ظرفیت‌های زبانی اندیشه‌پردازان شاخص انقلاب اسلامی بررسی کردند. نتایج پژوهش نشان داد در آستانه انقلاب اسلامی سوژه زنانه در پرتو استراتژی‌های گوناگون غیریت‌ساز و مؤسس درون گفتمانی جدید از تن موضوع اعمال قدرت به انسان عامل قدرت ارتقا یافته است. سوژه جنسی پیشانقلابی در پیوند با دال‌هایی چون وابستگی، خانه‌نشینی و ناآگاهی و دوری از ارزش‌های اصیل خودی، غرب‌گرایی و بی‌مسئولیتی طرد شد و به موازات مرکزیت یافتن دال واژگونی نظام سیاسی و انتساب صفاتی چون مسئولیت اجتماعی، خودآگاهی، استقلال و انتخاب‌گری، بازنمایشی دینی و شجاعت، از سوی نیروهای معارض در مقام سوژه انقلابی تن زدوده و فارغ از جسمانیت بازآفرینی گردید.

مو و لنون^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان «شی‌ءوارگی زن در اکانت‌های برندهای لباس ورزشی در اینستاگرام» بیان می‌کنند که بیش از یک سوم از همه تبلیغاتی که دارای یک تصویر عینی هستند می‌توانند بینندگان زن را به سمت خودشی‌ءوارگی سوق دهند. عینیت بخشیدن به خود تأثیرات منفی بسیاری دارد، از جمله اینکه خودشی‌ءوارگی سبب می‌شود زنان به جای آنکه بر توانایی بدنشان تمرکز کنند، بر ظاهر بدنشان متمرکز می‌شوند. این امر می‌تواند از مشارکت ورزشی زنان و دختران جلوگیری کند. بنابراین، عینیت بخشیدن به تبلیغات لباس ورزشی می‌تواند توانایی‌های ورزشکاران زن را مختل کند. لذا برندهای پوشاک ورزشی باید روی توانایی‌های ورزشی زنان تمرکز کنند و از استفاده از تصاویر عینی خودداری کنند. چانگ و همکاران^۲ (۲۰۱۸) تحقیقی با عنوان «یک پناهگاه جنسیتی مجازی، عکس پروفایلی رسانه‌های اجتماعی، خودتوانمندسازی زنان چینی، و ظهور یک فمینیسم دیجیتال در چین» انجام داده‌اند. این مقاله از چارچوب تحلیل گفتمان انتقادی در مصاحبه‌های جامع ۷۳ زن جوان چینی ساکن بیجینگ، شانگهای، و گوانگژو استفاده می‌کند. مقاله به بررسی رویه‌های استدلالی آنها در انتخاب و ویرایش عکس‌های پروفایلشان در رسانه‌های اجتماعی پرداخته و متعاقباً جهت تفسیر، در بافت اجتماعی - فرهنگی منحصربه‌فرد چین معاصر قرار داده شده‌اند. مقاله استدلال می‌کند که خودتوانمندسازی زنان چینی از طریق کاربرد رسانه‌های اجتماعی، حاصل یک مبارزه مستقیم علیه مردسالاری یا مبارزه مستقیم برای قدرت زن نیست، بلکه حاصل موضعی آرام، منطقی ولی مصمم است که هویت زنانه جدیدی را وارد "جامعه هماهنگی" می‌کند که در آرمان‌های کنفوسیوسی مقدس است و در نتیجه فمینیسم دیجیتال جدیدی با ویژگی‌های چینی به وجود می‌آورد.

1. Mu & Lennon

2. Chang

گلیسون^۱ (۲۰۱۶) تحقیقی را با عنوان «کار (نکردن) از ساعت ۵-۹: پیامدهای کمپین‌های فمینیستی اینترنتی معاصر به‌عنوان نیروی کار دیجیتال در استرالیا» انجام داده است. پلتفرم‌های مبتنی بر رسانه‌های اجتماعی مثل فیسبوک و توئیتر به‌طور روزافزونی توسط فمینیست‌های سرتاسر جهان به‌عنوان روشی برای جذب و مهار مخاطبان گسترده‌تر و جلب توجه آنها به سوی کمپین‌های فردی و مسائل اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرند. با این وجود، تعدیل‌کنندگانی که در پشت صحنه این کمپین‌های فمینیستی عمل می‌کنند در کارهای خود عمدتاً ناشناخته می‌مانند. این تحقیق کار این فعالان را به‌عنوان صورتی از نیروی کار دیجیتال چارچوب‌بندی می‌کند. از داده‌های حاصل از مصاحبه‌های صورت گرفته با نمایندگان سه کمپین فمینیستی معاصر در استرالیا استفاده کرده است تا نشان دهد که کمپین‌گذاران فمینیستی در کمپین‌های فمینیستی اینترنتی معاصر نوعی نیروی کار دیجیتال را تشکیل می‌دهند و به بررسی تأثیر این کار بر فعالان دخیل در این گروه‌ها می‌پردازد.

جین^۲ (۲۰۱۶) تحقیقی با عنوان «"هی آقا ... خودتو جمع کن": مخالفت، مجادله^۳ و گشاد نشستن مردان در رسانه‌های اجتماعی» انجام داده است. کمپین‌های فمینیستی در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی اخیراً "گشاد نشستن مردان" - واژه‌ای مرکب که توصیف‌کننده مردانی است که در وسایل نقلیه عمومی به صورتی می‌نشینند که چندین صندلی را پر می‌کنند - را هدف قرار داده‌اند. فمینیست‌ها ادعا می‌کنند که این نوع تبعیض جنسی روزمره نمونه‌ای از حق مردانه است و با قرار دادن عکس‌های بی‌پرده از مردانی که گشاد نشسته‌اند به این رفتار واکنش نشان داده‌اند. این راهبردهای رسواکننده با پاسخ‌های تند فعالان حقوق مردان همراه بوده است. این مقاله از مباحث پیرامون گشاد نشستن مردان برای بررسی و ارزیابی برخی از ویژگی‌های کلیدی کنش‌گرایی فمینیستی معاصر در اینترنت استفاده می‌کند. با توجه به جذابیت و بسط این موضوع و ماهیت چموش آن، این مقاله به بررسی سودمندی پلورالسیم (تکثرگرایی) مجادله‌ای شانتال موفه^۴ می‌پردازد تا تضاد را تحلیل کند. در آخر نیز نظراتی در خصوص اینکه چگونه فمینیست‌ها می‌توانند به بهترین نحو از پس مشکلات موجود در کنش‌گرایی اینترنتی - از جمله مشکل "تعادل نادرست" - برآیند، مطرح شده است. مک‌گریگور و موراو^۵ (۲۰۱۶) در تحقیقی به صحبت کردن در مورد سیاست در توئیتر: جنسیت، انتخابات، و شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. این تحقیق با استدلال در مورد نسبی بودن پویایی قدرت از پیکربندی‌های دیالکتیکی بین کنشگران^۶ به‌عنوان متغیرهای مستقلی که شبکه‌ای را به‌عنوان پیامدها تعیین می‌کنند استفاده می‌کند. هدف تحقیق ارزیابی قدرت نسبی است که از طریق مکالمات توئیتری مربوطه به نامزدها داده می‌شود و اینکه آیا آنها بسته به جنسیت رقیب خود تغییر می‌کنند یا خیر. بر اساس بیش از ۲۵۰ هزار توئیت مربوط به ۵۰ نامزد برای اداره‌های ایالتی در طول انتخابات ۲۰۱۴ آمریکا، نتایج نشان می‌دهند که هنگامی که زنی با مردی مخالفت می‌کند مکالمه بر روی آن زن متمرکز است، اما او سهم رتوریک^۷ کمتری را حفظ می‌کند. نتیجه این است که جنسیت بر ساختار شبکه تأثیر می‌گذارد - نامزدهای زن هنگامی که با مردان مقابله می‌کنند بیشتر در مرکز قرار می‌گیرند و بیشتر به آنها واکنش نشان داده می‌شود. علیرغم پتانسیل رسانه‌های اجتماعی در برهم زدن تعصب جنسیتی عمیقاً ریشه‌دار، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ساختار مباحث شبکه‌ای در مورد نامزدهای زن و مرد هنوز منجر به توزیع متفاوت قدرت نسبی می‌شود.

1. Gleeson

2. Jane

3. agonism

4. Chantal Mouffe

5. McGregor & Mourão

6. actor

7. rhetorical

با توجه به بررسی پژوهش‌های انجام‌شده می‌توان گفت که ساختارهای کلان و گفتمان‌های قوی‌تر در شکل گفتگو و ارتباط نابرابر زن و مرد چیرگی داشته و شرط بلاقید سلطه‌گری همواره برقرار خواهد بود. ادبیات گذشته در منظری ساختارگرایانه، معمولاً به زن به‌عنوان سوژه‌ای منفعل و تحت تعیین‌گری ساختارها و گفتمان‌های غالب نگریده است و معمولاً صحبت بر سر این است که شرایط ساختاری در تعیین‌گری مردسالارانه خود، به زن به مثابه «گروهی خاموش، تحت تعیین کلیشه‌های جنسی، تحت فنای نمادین، دیگری، جنس دوم، سوژه‌ی مفعول و تسلیم محض ساختارهای مسلط، عنصر سکسوالیته، توجه به بدن، هویت بصری، لذت‌بخش و مفید، غیرمبارز، طبیعت‌گرایانه، ذهنی، آرمانی، تحت تقید و تسلط، دسترس‌پذیر، زیباشناسانه و...» نگریده شده است. این روال در حجم عظیمی از اسناد پژوهشی موجود، مشهود است. مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که پژوهش حاضر از حیث محتوایی، نظری و روشی حائز به نوآوری‌هایی است که می‌تواند ضمن پاسخ به برخی از مسائل در این حوزه، فضای جدیدی را نیز برای پژوهش‌های مشابه می‌گشاید.

۲-۲: ملاحظات نظری

بخش الف: مفاهیم و تعاریف

- جنسیت^۱

پیش از سال ۱۹۶۷، جنسیت فرد (هویت جنسی) با جنس^۲ او یکی شمرده می‌شد و در حوزه زیست‌شناسی مطالعه می‌شد؛ اما، امروزه، تمایز این دو اصطلاح و برساخته بودن جنسیت فرد پذیرفته شده و بسط یافته است. جنسیت به آن جنبه از تفاوت‌های زن و مرد مربوط می‌شود که به لحاظ اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد؛ اما جنس بر تفاوت‌های زیست‌شناختی مردان و زنان اطلاق می‌شود. هویت جنسیتی، عموماً، بر مبنای اعتقاد فرد به زن بودن و مرد بودن خودش تکیه دارد؛ هرچند امکان دارد با جنس زیست‌شناختی‌اش تناسب نداشته باشد. در واقع، جنسیت با همبستگی‌های فرهنگی استقرار یافته پیرامون جنس ارتباط می‌یابد. بنابراین، جنسیت همه عرصه‌های اجتماعی روابط زن و مرد را دربر می‌گیرد و بدان معنا می‌بخشد. از کوچک‌ترین واحد اجتماعی تا بزرگ‌ترین سازمان‌های اجتماعی تحت تأثیر الگوهای جنسیتی مستقر در جامعه‌اند. با چنین فرضی، باید پذیرفت که هیچ مبنای زیست‌شناختی و غریزی‌ای برای وجود تفاوت‌ها و نابرابری‌های جنسیتی در جامعه وجود ندارد. در حقیقت، نابرابری‌های جنسیتی محصول تفاوت جایگاه دو جنس در ساختار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی یک جامعه‌اند (محمودی بختیاری و ناصری، ۱۳۹۷: ۳۱۳).

- هویت جنسیتی^۳

بر اساس تعاریف جامعه‌شناسان از هویت جنسیتی، می‌توان گفت هویت جنسیتی برساخت‌های اجتماعی است که در فرایند جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی شکل گرفته و در طی این فرایند نوعی آگاهی و احساس تعلق به یک بخش از وجود اجتماعی به وجود می‌آید. این آگاهی و احساس با نشانه‌ها و نمادهایی از شباهت‌ها و تفاوت‌ها قرین شده و از طریق رمزهایی این شباهت‌ها و تفاوت‌ها را به دیگران اعلام می‌کند. به عبارت دیگر، آگاهی از تعلق و عضویت در یک جمع اجتماعی با آگاهی از عدم تعلق و عدم عضویت در جمع‌های دیگر همراه و همگام است. از آنجایی که هویت جنسیتی یک سازه‌ی اجتماعی است برساخته شدن آن در دوره‌های خاصی از زندگی برجسته‌تر می‌گردد. محققان و نظریه‌پردازان مطالعات نسلی معتقدند که تجارب نسلی فرد به خاطر قرار داشتن فرد در یک نسل خاص و آگاهی و احساس تعلق به آن نسل می‌تواند در شکل‌گیری هم هویت نسلی و هم سایر هویت‌های اجتماعی از جمله هویت جنسیتی وی نقش

¹. gender

². sex

³. gender Identity

برجسته‌تری داشته باشد. به عبارت دیگر، شکل‌گیری هویت و اینکه من کیستم عمدتاً به دوران شکل‌گیری منش اجتماعی و تجربه‌های نسلی وابسته است (کنعانی، حمیدی‌فر و قربانی، ۱۳۹۶: ۹۸).

- سوژگی^۱

سوژه^۲ یکی از مفاهیم اصلی مطالعات بین‌رشته‌ای به‌ویژه در حوزه فلسفه، جامعه‌شناسی و روانشناسی می‌باشد که توجه و بررسی آن در مطالعات جدید جامعه‌شناختی سیاسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کریمی و نوابخش، ۱۳۹۸: ۸). مفهوم سوژه را باید در ریشه‌های فکری معاصر یعنی دوران نوزایی جستجو نمود که پیش‌قراول آن رنه دکارت^۳ می‌باشد. دکارت سوژه را با قضیه کوگیتوی مشهور خود بنیان گذاشت: «من می‌اندیشم، پس هستم». در اندیشه دکارت سوژه به‌عنوان ماهیتی مستقل از جهان پیرامون خود متولد می‌گردد: «پیامد و نتیجه فلسفه دکارت، گسست جهان درونی ایدئال سوژه از جهان خارجی ابژه است. سوژه از جهان جدا می‌شود و جهان در «آنجا» به‌عنوان امری گسسته و متمایز از سوژه قرار می‌گیرد. همراه با دکارت، سوژه تبدیل به امر محوری می‌شود و به‌عنوان نخستین هستی حقیقی، بر همه موجودات تقدم می‌یابد (کوشن، ۱۳۹۰: ۱۱).

سوژگی به درجه‌ای از تفکر و خودآگاهی درباره هویت اشاره دارد و هم‌زمان الزام‌هایی نیز بر نحوه فهم ما از هویت تحمیل می‌کند. سوژگی همان رگه نقادانه‌ای است که ما را سوق می‌دهد بپرسیم منشأ هویت چیست و تا چه اندازه ما بر آن تأثیر یا کنترل داریم (هال، ۱۳۹۶: ۱۹). لویی آلتوسر، متفکر مارکسیست ساختارگرای دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ معتقد است سوژه انسانی به درون ساختاری که پیش از تولد او وجود دارد پرتاب می‌شود و محیط اجتماعی دربرگیرنده و مولد آموزه‌های ایدئولوژیکی ساختار مذکور است (سجادی، ۱۴۰۱: ۱). به‌طور کلی می‌توان گفت که سوژه بنا به موقعیت و شرایطی که در آن قرار می‌گیرد، دست به کنشگری می‌زند اما این کنشگری می‌تواند منفعلانه و یا فاعلیت باشد. فهم و آگاهی سوژه‌ها و ویژگی‌های گفتمان حاکم در رشد فهم و درک سوژه‌ها نقش بسزایی دارند؛ اما سوژه‌ها هم در موقعیت‌هایی خاص قادر به فروپاشی یک گفتمان و هژمونیک ساختن گفتمانی دیگر می‌شوند (کریمی و نوابخش، ۱۳۹۸: ۱۷). سوژگی مقوله‌ای ذاتی نیست، بلکه سازه‌ای اجتماعی است که در زمان‌های متفاوت مدل‌های متعدد داشته و به دنبال شدن‌های مختلف است. سوژگی در بستر تاریخ و جامعه برساخته می‌شود. سیمین دووبوار می‌گوید که «رفتارها و نقش‌های اجتماعی موجب شده تا مرد خود را در مقام سوژه و زن را در مقام ابژه نگاه کند». فهم زنانگی اگر مبتنی بر دانش برآمده از موقعیت‌های اجتماعی مختلف در ماتریس سلطه و معطوف به تقویت مقاومت علیه ساختارهای سلطه‌گر باشد، می‌تواند رهایی‌بخش نیز باشد. مقوله زنانگی دلالت دارد بر اینکه زیستن در حاشیه شیوه‌های از نگرستن به واقعیت را می‌پروراند که در آن می‌توان به شناختی از هر دو جهان درون و بیرون دست یافت. از این دید «حاشیه‌ای بودن مکانی فراتر از مکان محرومیت است و محل امکان‌های رادیکال و فضایی برای مقاومت است.» (محمدی و پاشایی، ۱۴۰۰: ۳۸۰).

- گفتمان^۴

منظور از گفتمان اعمالی است که از قواعد خاصی پیروی می‌کنند. این اعمال به وسیله کارگزاران یک سیستم اجتماعی، علمی و حقیقی و یا فکری صورت می‌پذیرد و مربوط به زبان و گفتار است و موضوع اصلی آن حکم است. گفتمان گروهی از بیان‌هاست که امکان صحبت درباره موضوعی خاص در لحظه‌ای ویژه از تاریخ را برای زبان فراهم می‌آورد. گفتمان؛ حقیقت، دانش اجتماعی و سوژه را تعریف می‌کند و می‌سازد. گفتمان؛ طبیعت بدن، ذهن، ناخودآگاه، خودآگاهی و زندگی احساسی انسان‌ها را تشکیل می‌دهد. از نظر فوکو گفتمان صرفاً معادل نمونه‌ای خاص از کاربرد زبان-

1. subjectivity

2. subject

3. René Descartes

4. discourse

مثلاً یک متن، یا یک گفته یا کنش زبانی- نیست، بلکه به مجموعه‌ای از قواعد، دسته‌بندی‌ها و نظام‌های دانش اشاره دارد (محمدی و محمدی، ۱۴۰۰: ۲۳۳). پس، گفتمان مجموعه قواعدی است که اندیشه، کردار و رفتار فرد را شکل می‌دهد و در واقع با تحمیل اندیشه و رفتاری خاص بر فرد، فردیت فرد را از او می‌گیرد.

شبکه اجتماعی اینستاگرام^۱

اصطلاح شبکه‌های اجتماعی را برای نخستین بار جی ای بارنز^۲ در سال ۱۹۵۴ طرح کرد و از آن پس به سرعت به شیوه‌ای کلیدی در تحقیقات و مطالعات بدل گشت. در تئوری شبکه اجتماعی سنتی، یک شبکه اجتماعی به این صورت تعریف می‌شود: مجموعه‌ای از نهادهای اجتماعی شامل مردم و سازمان‌ها که به وسیله مجموعه‌ای از روابط معنی‌دار اجتماعی به هم متصل‌اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزش‌ها تعامل دارند. شکل سنتی خدمت شبکه اجتماعی بر انواع روابط هم چون دوستی‌ها و روابط چهره به چهره متمرکز است، اما خدمات شبکه اجتماعی امروزه بیشتر بر جامعه مجازی آنلاین و ارتباطات کامپیوتر واسط متمرکز است (معمار، عدلی پور و خاکسار، ۱۳۹۱: ۱۱۲).

یکی از شبکه‌های اجتماعی محبوب در میان کاربران در سراسر جهان اینستاگرام است. بدون شک، اینستاگرام را می‌توان از مهم‌ترین پدیده‌های قرن جدید در زمینه انتشار محتوای عکاسانه مبتنی بر فضای اینترنت و سخت‌افزارهای جدید دانست (مقیم و مهری، ۱۴۰۰: ۱۷۸). در واقع در این شبکه اجتماعی نوظهور قابلیت‌های زیادی برای به اشتراک‌گذاری عکس و ویدیو موجود است. دنبال کردن صفحات کاربران مختلف در سراسر دنیا و عامل با آنها از جمله خدماتی است که این شبکه اجتماعی به صورت رایگان به کاربران خود ارائه می‌دهد. آمارها نشان می‌دهد که اینستاگرام در سال‌های اخیر از محبوبیت روبه رشدی برخوردار شده و از بسیاری از شبکه‌های اجتماعی از جمله فیس‌بوک پیشی گرفته است (عبداللهی‌نژاد و مجلسی، ۱۳۹۷؛ بیچرانلو و همکاران، ۱۳۹۷). اینستاگرام بخش بزرگی از زندگی روزمره زنان جوان را تشکیل می‌دهند (گارسیا، بینگام و لیو^۳، ۲۰۲۱). زنان فعالیت بسیار زیادی در این رسانه دارند. طبق آمار سایت استاتیستا^۴، در ژانویه ۲۰۲۱ زنان ۵۰/۸ درصد کاربران شبکه اینستاگرام را تشکیل می‌دهند (استاتیستا، ۲۰۲۱). زنان فعالیت بسیار زیادی در این رسانه دارند. آنها با به اشتراک‌گذاری پست، کامنت، استوری و گفت‌وگوی زنده به مشارکت و تولید محتوا در این شبکه می‌پردازند. این رسانه به سبب نظارت و کنترل کمتری که در آن وجود دارد، عرصه عمومی تازه‌ای را برای مخاطبان و به‌طور خاص برای زنان ایجاد کرده است. فناوری رسانه‌های اجتماعی از جمله اینستاگرام دامنه آنچه را که فضای عمومی نامیده می‌شود گسترش می‌دهد و پتانسیلی را برای بازسازی ایدئولوژی جنسیتی ایجاد می‌کند (اردکانی فرد و رضوی‌زاده، ۱۴۰۰: ۶۶). رسانه‌های اجتماعی این احتمال را افزایش می‌دهد که افراد (به ویژه زنان و دختران) با دیگران مقایسه شده و با اثرات بالقوه منفی سبب افزایش خودشیء‌وارگی شوند (هانا^۵ و همکاران، ۲۰۱۷).

بخش ب- مبانی نظری

سوژه یکی از مفاهیم اصلی مطالعات بین‌رشته‌ای به‌ویژه در حوزه فلسفه، جامعه‌شناسی و روانشناسی می‌باشد که توجه و بررسی آن در مطالعات جدید جامعه‌شناختی سیاسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کریمی و نوانبخش، ۱۳۹۸: ۸). مفهوم سوژه را باید در ریشه‌های فکری معاصر یعنی دوران نوزایی جستجو نمود که پیش‌قراول آن رنه دکارت^۶ می‌باشد. دکارت سوژه را با قضیه کوگیتوی مشهور خود بنیان گذاشت: «من می‌اندیشم، پس هستم». در اندیشه دکارت سوژه به‌عنوان ماهیتی مستقل از جهان پیرامون خود متولد می‌گردد: «پیامد و نتیجه فلسفه دکارت، گسست جهان درونی

1. Instagram social networks

2. J.A. Barnes

3. Garcia, Bingham & Liu

4. Statista

5. Hanna

6. René Descartes

ایدئال سوژه از جهان خارجی ابژه است. سوژه از جهان جدا می‌شود و جهان در «آنجا» به‌عنوان امری گسسته و متمایز از سوژه قرار می‌گیرد. همراه با دکارت، سوژه تبدیل به امر محوری می‌شود و به‌عنوان نخستین هستی حقیقی، بر همه موجودات تقدم می‌یابد (کوشن، ۱۳۹۰: ۱۱). به‌طور کلی می‌توان گفت که سوژه بنا به موقعیت و شرایطی که در آن قرار می‌گیرد، دست به کنشگری می‌زند اما این کنشگری می‌تواند منفعلانه و یا فاعلیت باشد. فهم و آگاهی سوژه‌ها و ویژگی‌های گفتمان حاکم در رشد فهم و درک سوژه‌ها نقش بسزایی دارند؛ اما سوژه‌ها هم در موقعیت‌هایی خاص قادر به فروپاشی یک گفتمان و هژمونیک ساختن گفتمانی دیگر می‌شوند (همان).

یکی از نظریه‌های مهم در این زمینه نظریه فوکو^۱ و سوژه شدگی است. فوکو در مقاله «سوژه و قدرت»^۲ نقطه آغاز تحلیل خود را اشکال مقاومت قرار داده است. به اعتقاد او به‌واسطه مقاومت و معارضة استراتژی است که روابط قدرت را می‌توان شناخت و به منظور فهم روابط قدرت باید اشکال مقاومت و تلاش‌های انجام‌شده برای گسیختن روابط قدرت را بفهمیم (فوکو، ۱۳۸۴: ۳۴۶). او هدف اصلی مبارزه در عصر حاضر را حمله به نهاد قدرت (مثلاً دولت و اقتصاد) یا گروه نخبه و طبقه‌ای خاص نمی‌داند، بلکه حمله به تکنیک یا شکل قدرت می‌داند که افراد را به سوژه تبدیل می‌کند. این شکل قدرت خودش را بر زندگی روزمره بلاواسطه‌ای که به فرد هویت می‌بخشد، اعمال می‌کند. وی با نشان دادن فردیت خاص خودش مشخص می‌سازد؛ قانونی بر وی تحمیل می‌کند که خود او باید آن را تصدیق کند و دیگران هم باید آن را در وجود او بازشناسند. این قدرت از نوعی است که افراد را به سوژه تبدیل می‌کند. مبارزه‌ای که فوکو از آن سخن می‌گوید مبارزه علیه سوژه شدن است. این سوژه شدن در هر جامعه و هر مقطع تاریخی تفاوت خواهد داشت لذا اشکال مقاومت نیز تغییر خواهد کرد (کاظمی، ۱۳۸۴: ۱۱۳). به‌عنوان مثال مبارزه علیه اعمال قدرت مردان و زنان، والدین بر کودکان، اعمال قدرت روان‌پزشکی بر بیماران روانی و پزشکی بر کل جمعیت و اعمال قدرت دستگاه اداری بر شیوه زیست مردم (فوکو، ۱۳۸۴: ۳۲۶). به اعتقاد فوکو به‌طور کلی سه نوع مبارزه وجود دارد: ۱- مبارزه بر علیه اشکال سلطه مانند سلطه قومی، مذهبی و اجتماعی (مبارزات قرن ۱۶ علیه جامعه فئودالی)؛ ۲- مبارزه علیه اشکال استثمار که فرد را از آن چه تولید می‌کند جدا می‌سازد (مبارزه علیه استثمار سرمایه‌داری در قرن ۱۹)؛ ۳- مبارزه علیه چیزی که فرد را به خودش مقید می‌کند و بدین شیوه او را تسلیم دیگران می‌سازد (مانند مبارزه علیه انقیاد، شی‌وارگی و سوژه‌شدگی در قرن حاضر) (همان).

یکی از نظریات مطرح در این خصوص نظریه گروه خاموش^۳ است. نظریه گروه خاموش نظریه‌ای انتقادی است، چراکه با مفاهیمی چون قدرت و نحوه‌ی اعمال آن سروکار دارد. نظریه‌های انتقادی به روش‌های گوناگون انسان‌ها را به دو دسته افراد صاحب قدرت و افراد فاقد قدرت تقسیم می‌کنند. در این نظریه زنان و مردان در دو سر طیف قدرت قرار دارند؛ بدین ترتیب که مردان در گروه صاحبان قدرت و زنان در گروه افراد فاقد قدرت قرار می‌گیرند. بر اساس نظریه گروه خاموش، فرهنگ محدوده زبان را مشخص می‌کند و از آنجاکه مردان در مقایسه با زنان از قدرت بیشتری برخوردارند، تأثیر و نفوذ بیشتری بر زبان دارند. این نفوذ خود باعث می‌شود تا شاهد گرایش‌های مردانه بیشتری در زبان باشیم. بر اساس نظریه گروه خاموش این مردان هستند که واژه‌ها و معانی را در فرهنگ خلق می‌کنند و بدین ترتیب این امکان را می‌یابند تا به ابراز دیدگاه‌ها و عقاید خود بپردازند. از طرف دیگر زنان در خلق معانی نقشی ندارند و از هیچ‌گونه ابزاری برای بیان و ابراز عقاید و دیدگاه‌های خاص خود نیز برخوردار نیستند. نظریه گروه خاموش بر اساس سه اصل شکل گرفته است: ۱. زنان و مردان درک متفاوتی از جهان دارند؛ چراکه تجربیاتی که درک آن‌ها را از جهان شکل می‌دهند، متفاوت هستند. این تجربیات متفاوت نیز خود به علت نقش‌های متفاوت مردان و زنان در جامعه شکل گرفته‌اند؛ ۲. مردان از

1. Fiucalt
2. domination and power
3. muted group theory

قدرت خود استفاده سیاسی می‌کنند. مردان به منظور استمرار و تداوم قدرت خود همیشه تلاش می‌کنند تا عقاید و دیدگاه‌های زنان را سرکوب کنند و مانع از آن شوند تا معانی و باورهای آنان مقبولیت عمومی یابند؛^۳ زنان تنها در صورتی می‌توانند به ابراز وجود بپردازند که عقاید، دیدگاه‌ها، معانی و تجربیات خود را با زبان مردان سازگار کنند. بر اساس این نظریه اهداف زبان انسان یا بشر برای تعریف، تحقیر و نادیده انگاشتن زنان به کار آمده است زیرا زنان در جمع دارای قدرت بیان کمتری نسبت به مردان هستند از طرفی این عقیده وجود دارد که واژه‌ها و هنجارهای مورد استفاده آنان توسط مردان ابداع شده است. وقتی زنان از آرام بودن و آرامش دست می‌کشند مردان پس از مدت‌زمان کوتاهی موقعیت یا نفوذ خود را در جامعه حفظ خواهند کرد، سنت، روایت این نظریه انتقادی است. نکته جالب اینکه در خصوص نظریه گروه خاموش و رسانه‌ها به‌ویژه رادیو و تلویزیون، این است که دیگر یک رسانه به صرف تخصص زنانه محکوم به همکاری با این قشر انسانی نیست و می‌بینیم که بیشتر رسانه‌های دنیا بار دیگر با مردسالاری به حیات خود ادامه می‌دهند (مهدی زاده، ۱۳۸۹: ۵۰-۴۹).

همچنین در نظریه کنش ارتباطی^۱ هابرماس^۲، حوزه عمومی، فضایی است که در آن افراد به شیوه عقلانی بتوانند به بحث بپردازند و در این بحث به توافقی برسند. افراد در این محیط‌ها می‌توانند به‌طور برابر شرکت کنند و قدرت در این بحث‌ها دخالتی ندارد. هر موضوعی می‌تواند در این بحث‌ها مطرح شود، در این بحث‌ها افراد می‌توانند مسائل خصوصی خود را مطرح کنند. این بحث‌ها همیشه باز است و همیشه می‌توان به آن رجوع کرد و درباره آن بحث کرد. محیط اینترنت این فضا را فراهم کرده و شرایط حوزه عمومی موردنظر هابرماس را تا حدودی دارا می‌باشد، حوزه عمومی هابرماس عرصه‌ای است که در آن افراد به منظور مشارکت در مباحث باز و علنی گرد هم می‌آیند و کنش ارتباطی از طریق بیان و گفت‌وگو تحقق می‌یابد. در فضای محیط‌های تعاملی اینترنت، بحث شرایط آرمانی مورد نظر هابرماس تحقق می‌یابد و می‌توان آن را بدین‌گونه مطرح کرد: هابرماس معتقد است که نیازهای اساسی یا اصیل معینی وجود دارد که تمامی افراد کاملاً آزاد آن‌ها را دارند. و این نیازها توسط هرکس که صمیمانه وارد یک گفت‌وگوی عملی شود، ضرورتاً کشف خواهد شد. با توجه به این که در محیط اینترنت علی‌الخصوص در محیط تعاملی اینترنت، افراد به‌راحتی می‌توانند نیازهای خود را مطرح کنند، این طرح نیازها باعث شکل‌گیری یک فضای گفت‌وگو و مباحثه شده و در این مباحثه افکار جدیدی شکل می‌گیرد. هابرماس می‌افزاید روابط میان گویندگان و شنودگانی که از توان ارتباط برخوردارند، موجب می‌شود تا یکی دیگر از کارکردهای گفتار که همان شیوه یا کاربرد زبان عادی تلفیق شده است، وارد عمل گردد. و در کاربرد توصیفی زبان هر گفتار کنش نوعی دربردارنده قول صمیمیت یا صداقتی است که با آن من گوینده، احساسات، نیازها و نیت‌های درونیم را برای شنونده ابراز می‌کنم، درست در همین بعد است که گفتار، شنونده را به دنیای درونی احساس‌ها و انگیزه‌های من و همین‌طور به ارزیابی صحت گفته‌های من می‌کشاند. پس این احساسات باعث شده که روابط بین افراد صمیمی شده و نیازهای خود را بیان کنند و انرژی عاطفی خود را در این محیط مصرف کنند، پس محیط تعاملی اینترنت را می‌توان فضایی در نظر گرفت که کاربران به‌راحتی در آن به گفت‌وگو پرداخته و فضای صمیمیت همراه با ابراز احساسات شکل داده‌اند و از یکدیگر تأثیر پذیرفته و نیازهای خود را باهم مطرح کرده، و انرژی عاطفی خود را در این محیط‌ها مصرف نموده‌اند. این تخلیه انرژی احتمالاً بر ارزش‌های خانواده و ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر می‌تواند مؤثر واقع شود (پیوزی^۳، ۱۳۹۳: ۴۳).

مانوئل کاستلز ظهور جامعه شبکه‌ای را سرآغاز دگرگونی‌های همه‌جانبه در این عصر می‌نامد. او شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی را عنصر اصلی کنشگری‌های اجتماعی در اواخر سده بیستم می‌داند و به بررسی روابط این شبکه‌ها و تغییرات

1. communication action theory

2. Habermas

3. Pusey

فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌پردازد. منطق شبکه‌ای تغییرهای بسیاری در تولید، تجربه، قدرت و فرهنگ به وجود می‌آورد، قدرت جریان‌ها از جریان‌های قدرت پیشی می‌گیرد، غیبت یا حضور در «شبکه» منبع ناتوانی یا توانایی در جهان جدید است. شناخت عناصر ارتباطی که موجب تشکیل این جهان زیست فشرده و درهم‌تنیده فرهنگی شده‌اند، اهمیت ویژه‌ای دارد. سیستم جدید همه جلوه‌های فرهنگی را در جامعه دربر می‌گیرد و در واقع، چندرسانه‌ای یا چندپیشگی نظام ارتباطی آن می‌تواند همه صورت‌بندی‌های بیانی و همه ارزش‌ها، تخیل‌ها و منافع متنوع را دربر بگیرد. به گفته کاستلز «ویژگی سیستم جدید القای واقعیت مجازی نیست، ایجاد مجاز واقعی است» (کاستلز، ۱۳۸۰: ۴۳۱). از آنجاکه مکان و فضا عناصر و اجزای اصلی در پیوست و حتی معرفت اجتماعی‌اند، لذا همواره برای اصحاب دانش و فرهنگ مورد تأکید بوده‌اند، احساس متمایز بودن از دیگران که جزئی جدایی‌ناپذیر از پیوست اجتماعی است، نیازمند وجود مرزهای پایدار و کمتر نفوذپذیر است. به بیان دیگر، مرزپذیری مکان و به تبع آن فضا، امکان تمایز و تعلق به گروه‌های خاص فرهنگی و اجتماعی را بیشتر می‌کند. مکان‌مندی زندگی اجتماعی بدان سان که در جوامع سنتی مشهود بوده، در حال دگرگونی است. البته این به معنای آن نیست که عصر ارتباطات و فرایند جهانی‌شدن^۱، مکان و محل و سرزمین را از بین می‌برد. اما مسئله‌ای که پیش روی ماست تحول رابطه میان مکان با پیوست و معرفت انسانی و اجتماعی است، رابطه سنتی میان فرهنگ با قلمروهای جغرافیایی در حال تبدیل به رابطه‌ای جدید است. در موقعیت جدید انسان‌ها و جوامع از دایره تنگ و محدودکننده زمان فراتر رفته‌اند و در گستره‌ای پهناور از فضا و زمان با یکدیگر رابطه برقرار می‌کنند. آنچه روشن است، جایگزینی رابطه‌ای پیچیده و دوسویه میان انسان امروز و محیط فرهنگی و اجتماعی او به جای رابطه مستقیم و ساده گذشته است، ولی آنچه هنوز به خوبی برای همگان روشن نیست عمق و انتهای تحولی است که عصر ارتباطات را به وجود آورده است. «زمان مکان‌مند» دیروز زمانی بوده خطی که در درون گروه اجتماعی خویش از آن تجربه‌ای مشترک داشت، اما زمان بی‌مکان امروز فاقد آن تمایزهاست. فضا‌مند شدن زندگی اجتماعی و فروریزی مرزها، انسان و جامعه کنونی را در کنار انسان‌های پرشمار و جوامع دیگری قرار داده است که در مجموع دنیای متفاوتی را ساخته‌اند. در واقع، کاستلز برخلاف اکثر نظریه‌های اجتماعی کلاسیک که فرض را بر تسلط زمان بر مکان می‌گذارند، این فرضیه را مطرح می‌کند که «مکان، زمان را در جامعه شبکه‌ای سازمان می‌دهد» (خانیکی، ۱۳۹۲).

نظریه دیگر نظریه جنسیتی در حوزه فمینیست‌های رادیکال^۲ است. این حوزه پدرسالاری^۳ را دلیل انقیاد زنان می‌داند. این گروه تفاوت اساسی زنان و مردان را مورد تأکید قرار می‌دهند و راه‌حل را در جداسازی علایق زنان از علایق مردان می‌دانند. آن‌ها معتقدند پدرسالاری و سرکوب زنان مهم‌ترین شکل تاریخی تقسیم اجتماعی و سرکوب بوده است (مک کی^۴، ۲۰۱۵). فمینیست‌های رادیکال در تبیین علی نابرابری جنسی به‌طور عام و تقسیم نقش‌ها به‌طور خاص بر عنصر پدرسالاری تکیه می‌کنند. آن اوکلی^۵ تقسیم کار جنسیتی در خانه به‌ویژه نماد آشکار آن یعنی مادری را اسطوره‌ای پدرسالارانه می‌داند که نهادهای فرهنگی جامعه در پیدایش و تقویت آن بیشترین سهم را دارند. فمینیسم رادیکال تداوم الگوی جنسیتی تقسیم کار را نیز برحسب کارکردهای مثبت آن برای طبقه مردان تبیین می‌کند. از این منظر، علت تداوم این الگو بهره‌ای است که مردان از آن می‌برند، زیرا در این الگوی تقسیم کار، همه زنان- اعم از همسران، مادران، خواهران و دختران- در خدمت همه مردان و تأمین نیازهای آنان قرار می‌گیرند. تبیین رادیکال فمینیستی از هر دو جنبه علی و کارکردی قابل نقد است. از جنبه نخست، مناقشات اوکلی و سایر فمینیست‌ها هیچ‌گاه بطلان نظریه‌های رقیب را که بر تفاوت‌های زیست‌شناختی مردان و زنان تأکید دارند، نشان نداده‌اند، بلکه در بهترین حالت، جنبه‌های افراطی این

1. globalization

2. radical feminisms

3. patriarchy

4. Mackay

5. Ann Oakley

نظریه‌ها را زیر سال برده‌اند. در نتیجه، ادعاهایی همچون تأثیر زیست‌شناسی زن و مرد در تفاوت نقش‌ها و جهان‌شمول بودن نقش‌های جنسیتی همچنان دارای اعتبارند. هرچند دیگر نمی‌توان با برخی ادعاهای افراطی ذات‌گرایانه و جبرگرایانه که امکان هرگونه تغییر در هویت مردانه و زنانه را منکرند، موافقت کرد. از جنبه دوم نیز به نظر می‌رسد تداوم تقسیم کار جنسیتی را نباید صرفاً بر اساس استفاده مردان از کار خانگی تبیین کرد، بلکه استفاده متقابل مردان و زنان از کار و فعالیت یکدیگر باید مبنای تحلیل قرار گیرد و نادیده گرفتن استفاده‌های فردی و اجتماعی زنان از تقسیم کار جنسیتی یا ناچیز شمردن آن نشأت‌گرفته از ارزش داوری صرف است. از این گذشته، اگر هرگونه استفاده مردان از کار زنان به‌خودی‌خود امری ناپسند و محکوم است، با تغییر الگوی تقسیم کار، این امر از میان نمی‌رود، چراکه مردان از کارهای مزدی زنان نیز سود وافر می‌برند (بستان، ۱۳۸۵: ۱۶).

نظریه مطرح دیگر نظریه طرحواره جنسیتی بم^۱ است. طرح او این است که هر یک از ما به‌عنوان بخشی از ساختار دانش خود، طرحواره جنسیتی یا مجموعه‌ای از تداعی‌های مرتبط با جنسیت داریم. وانگهی، طرحواره آمادگی یا زمینه اصلی را برای پردازش اطلاعات بر اساس جنسیت عرضه می‌کند. یعنی، طرحواره ی جنسیتی گرایش ما را نسبت به اینکه بسیاری از امور را به‌عنوان امور مرتبط با جنسیت ببینیم و بخواهیم آنها را بر اساس جنسیت طبقه‌بندی کنیم؛ بازنمایی می‌کند. طرحواره جنسیتی اطلاعات جدید و در حال ورود را پردازش می‌کند و دست به تصفیه و تفسیر آن می‌زند. بم می‌گوید فرایند رشد و تحول سنخیت جنسی یا اکتساب نقش جنسیتی در کودکان نتیجه یادگیری تدریجی کودک از محتوای طرحواره جنسیتی جامعه است. تداعی‌های مرتبط با جنسیت، که طرحواره را شکل می‌دهند، بسیار هستند: دختران لباس می‌پوشند، پسران لباس نمی‌پوشند، پسرها قوی و محکم هستند، دختران زیبا هستند (شاید صرفاً از صفاتی که بزرگسالان برای کودکان به کار می‌گیرند آموخته‌اند، پسران هرگز خوشگل خطاب نمی‌شوند و یا به‌ندرت این‌گونه خطاب می‌شوند) (بم، ۱۹۷۵). نظریه طرحواره جنسیتی بر این فرض استوار است که کودکان در طول دوران کودکی مطالب را درباره جنسیت می‌آموزند. یکی از پیش‌فرض‌های اولیه نظریه‌های طرحواره جنسیتی آن است که دانش جنسیتی چندبعدی است. ابعاد مشخص یا عناصر دانش مربوط به جنسیت دربرگیرنده‌ی رفتار، نقش‌ها، مشاغل و صفات است. زن بودن با رفتارهای خاص (گل‌آرایی)، نقش‌های خاص (خانه‌داری)، مشاغل خاص (آموزگار مدرسه ابتدایی) و صفات خاص توأم است. دانش ما سازمان‌یافته است به‌گونه‌ای که صرف داشتن برچسب یا لقب جنسیتی منجر به پیوند با این عناصر مربوط به جنسیت می‌شود. به‌مرورزمان که کودکان درباره هر یک از این مؤلفه‌ها اطلاعات بیشتری فرامی‌گیرند، آن‌ها همچنین شروع به سازمان‌دهی دانش خود به شیوه‌های پیچیده‌تر می‌کنند. به‌طور خاص، دانش آنان سازمان می‌یابد به‌گونه‌ای که هم در درون هر بخش (مؤلفه) و هم از یک مؤلفه به مؤلفه دیگر ارتباط برقرار می‌شود (نجاریان و خداحیم، ۱۳۷۷: ۳۲). بر اساس این نظریه کودکان برای سازمان‌دهی اطلاعات مربوط به خویشتن، بر اساس تعاریف فرهنگی رفتار متناسب با جنسیت، نوعی آمادگی تعمیم‌یافته دارند. به عقیده بم کودکان این آمادگی عمومی را دارند تا اطلاعات راجع به خودشان را بر مبنای تعاریف اجتماعی رفتارهای مناسب برای هر جنس، سازمان‌دهی نمایند. زمانی که یک کودک می‌آموزد که خودش را دختر یا پسر بداند، صحنه آماده است تا کودک نقش‌هایی را بیاموزد که این برچسب‌ها را همراهی می‌کنند. به موازات رشد کودکان، آنها به تفصیل عقاید کلیشه‌ای مربوط به مرد بودن یا زن بودن (کلیشه‌های جنسیتی) را در فرهنگ خودشان می‌آموزند (خمسه‌ای، ۱۳۸۵: ۵۲).

¹. Bem gender schema theory

همچنین نظریه عینیت‌سازی فردریکسون و رابرتز^۱ (۱۹۹۷) بیان می‌کند که زنان در فرهنگ‌های اشباع جنسی مانند فرهنگ غربی به‌عنوان ابژه در نظر گرفته می‌شوند و از طریق نگاه دیگران ارزیابی می‌شوند. بر اساس این نظریه، زنان را می‌توان در تصویرسازی رسانه‌ای عینیت بخشید (ریچارت اسمیت^۲، ۲۰۱۶).

بنا بر آنچه مطرح شد، با توجه به رویکرد نظری تحلیل گفتمان، بازنمایی سیمای زنان در شبکه‌های اجتماعی در گفتمان سوژگی زن مورد توجه قرار می‌گیرد.

۳- روش پژوهش

روش پژوهش در پژوهش حاضر تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است. جامعه مورد مطالعه در پژوهش حاضر صفحات مرتبط با طبقه نظری گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن در شبکه اجتماعی اینستاگرام کاربران ایرانی بود که با ملاحظات نظری و تحلیل محتوای کیفی انتخاب شد. حجم نمونه در مطالعات کیفی معمولاً کوچک است. نمونه‌گیری در اینستاگرام، برخلاف شبکه اجتماعی مانند توئیتر که بر اساس هشتگ می‌توان در آن سرچ کرد و جامعه آماری تحقیق را به دست آورد، بیشتر بر جست‌وجو و پرس‌وجوهای فردی برای یافتن جامعه آماری مبتنی است. برای این منظور و جست‌وجوی نمونه‌ها، پژوهشگر در صفحه اینستاگرامی شخصی خود از مخاطبان خواست صفحات اینستاگرامی زنانی را که محتوای مرتبط با گفتمان سوژگی ارائه می‌کنند معرفی کنند. تعداد ۴۳۵ نفر در این درخواست مشارکت و صفحاتی را معرفی کردند که پس از بررسی صفحات معرفی شده، موارد تکراری و غیر مرتبط حذف شدند و ۴۵ صفحه کاملاً مرتبط با موضوع تحقیق به دست آمد. این ۴۵ صفحه اینستاگرامی، که صاحبان آن زنان بودند و با رویکرد گفتمان سوژگی می‌نوشتند، به‌عنوان جامعه هدف تحقیق قرار گرفت. سپس با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند با استراتژی حداکثر گونه‌گونی^۳ انتخاب نمونه انجام شد و در نهایت ۶ صفحه که ماهیت پیام آن‌ها با یکدیگر متفاوت بود، به‌عنوان نمونه‌های تحقیق انتخاب شدند. تعداد دنبال‌کننده‌های این صفحات مربوط به زمان انجام تحقیق است. مشخصات این نمونه‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. توصیف صفحه اینستاگرام

صفحه اول	صفحه دوم	صفحه سوم	صفحه چهارم	صفحه پنجم	صفحه ششم	صفات توصیفی
۱۱۵	۸۵	۶۳	۹۵	۵۴	۷۷	تعداد پست
۱۱۵/۵۵۵	۵۴/۵۸۲	۱/۳۵۴	۸/۳۴۱	۳/۳۵۶	۲/۲۳۵	تعداد دنبال‌کننده Followers
۳۳۳۵	۴۵۲۶	۸۵۴	۵۶۴	۷۸۴	۹۶۵	تعداد دنبال‌کننده Following
خشونت	تفکر مدرن زنان	سکس	مبارزه فمینیستی	اتحاد زنان	نقد آموزش	ماهیت پیام
فمینیستی	فمینیستی	سوژه شدگی	جنسیتی	فمینیستی	سوژگی	محتوا

1. Fredrickson & Roberts

2. Reichart Smith

3. Maximum variation

ابتدا ویژگی‌های کلی صفحات در جدول ارائه شد. سپس کدگذاری باز در دو مرحله صورت پذیرفت، در مرحله اول مفاهیم و در مرحله دوم مقوله‌های عمده پژوهش به دست آمد. در این نوع کدگذاری مفاهیم درون مصاحبه‌ها و اسناد و مدارک بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه طبقه‌بندی می‌شوند. نتیجه این مرحله، تقطیر و خلاصه کردن انبوه اطلاعات کسب‌شده از صفحات به درون مفاهیم و دسته‌بندی‌هایی است که در این سؤالات مشابه هستند. در این پژوهش به دلیل وقت‌گیر بودن تحلیل جز به‌جز، تنها نکات و مضامین کلیدی، کدگذاری شد. بعد از پایان یافتن کدگذاری باز، کدگذاری محوری انجام شد. در این مرحله مقوله‌ها در قالب فرآیند شرایط، تعاملات و پیامدها طبقه‌بندی شدند. هدف از کدگذاری محوری ایجاد رابطه بین مقوله‌های تولیدشده (در مرحله کدگذاری باز) است. این عمل معمولاً بر اساس الگوی پارادایمی انجام می‌شود و به نظریه‌پرداز کمک می‌کند تا فرآیند نظریه‌پردازی را به سهولت انجام دهد. اساس ارتباط‌دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله‌ها قرار دارد. در این مرحله دسته‌بندی اصلی مشخص گردید و سایر دسته‌بندی‌ها با این دسته‌بندی اصلی مرتبط شد. در مرحله آخر کدگذاری گزینشی به‌منظور تعیین مقوله هسته انجام شد که مرحله اصلی نظریه‌پردازی است. در واقع در این مرحله، کدگذاری انتخابی بر اساس نتایج کدگذاری باز و کدگذاری محوری، دسته‌بندی اصلی، انتخاب شده و به صورت نظام‌مند با دیگر دسته‌بندی‌ها مرتبط می‌گردد. به‌این ترتیب که، مقوله محوری را به شکل نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده و آن روابط در چارچوب یک روایت ارائه می‌گردد و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. درنهایت تک‌تک مقوله‌های محوری مربوط به هر یک از جداول تشریح شد.

۴- تحلیل یافته‌ها

۴-۱: کدبندی یافته‌های تحقیق

الف) هویت‌یابی بازاندیشانه

جدول ۲. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس هویت‌یابی بازاندیشانه

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
از خودبیگانگی و بی‌هویت زن	نقد برتری‌جویی مردانه	هویت‌یابی بازاندیشانه
زن زاینده و به‌وجودآورنده در مقابل مرد کشنده	بازخواهی حقوق زن	
محرومیت از حقوق اجتماعی به بهانه در خانه ماندن	غلط پنداشتن قوانین اجتماعی	
چرایی ممنوعیت کارهای مردانه	رد اقعان برتری مرد	
اسطوره زن برای خود	دستیابی به روشنایی تعاملی	
آگاهی و مبارزه در سایه منطق	آرمان زن برای خود	
تأکید وخامت کار بیرون زنان		
کنترل مولید به منابه امکان احیای حقوق		
اصالت فرهنگ، خلاقیت، جنبش و آزادی		

وضعیت و جایگاهی را که زنان امروز در جامعه به دست آورده‌اند بسیار متفاوت با وضعیت و جایگاه آنان در گذشته می‌باشد. به نظر می‌رسد هم زنان و هم جامعه همگام با فرآیند جهانی‌شدن در برخورد با واقعیت‌ها و تحولات فکری و اجتماعی دهه‌های اخیر، نسبت به هویت جنسیتی زنان نگرشی متوازن‌تر و مقبول‌تر یافته‌اند. یکی از عوامل مؤثر بر این تغییر نگرش، تأثیر رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های مدرن همچون اینترنت می‌باشد.

هویت زن ایرانی ترکیبی بازاندیشانه از هویت‌های سنتی و مدرن است. یکی از مهم‌ترین منابع تغییر هویت‌ها در جامعه امروزی، از جمله در عرصه زندگی زنان، رسانه‌های جمعی می‌باشند. این وسایل با ایجاد بسترهای فرهنگی افکار

عمومی جامعه را مطابق با الگوی خود شکل می‌دهند و دگرگونی‌های عمده‌ای در نگرش‌های آنان ایجاد می‌کنند. تعامل از طریق رسانه‌های ارتباطی با تعامل رودررو متفاوت است. در این شیوه‌های جدید تعامل، افراد هویت خود را به صورت‌های متفاوتی آشکار می‌کنند.

ب) برابری خواهی

جدول ۳. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس برابری خواهی

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
دستمزد برابر	مبارزه برای رستن از بند	برابری خواهی
اصلاح شرایط کار بیرون	تربیت همسان و برابر	
ازدواج به‌عنوان تعهدی آزادانه	مدنیت در تنظیم موالید	
استقلال اقتصادی بیشتر	استقلال طلبی	
نقد تعمیم‌یافته‌های مردانه به امور زنانه	تنوع در عین برابری	
درک و افشای شرایط زیرین جنسیتی شده	اشکال مقاومت	
مبارزه علیه تعریف انسان به مثابه موجودی جنسیتی		

مبارزه علیه تبعیض‌ها، به سوی بازتوزیع بهتر ثروت یا به سوی مشارکت بیشتر در نهادهای قدرت است. فعالین حقوق زنان باور دارند که جنسیت در زندگی انسان‌ها عاملی تعیین‌کننده است که جایگاه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی افراد بر اساس آن شکل می‌گیرد. فمینیسم بیشترین تمرکز خود را معطوف به تهدید نابرابری‌های جنسیتی و پیشبرد حقوق، علایق و مسائل زنان کرده است. از جمله حقوق برابرخواهانه برای زنان عبارت‌اند از: تمامیت بدنی و خودمختاری، حق رأی، حق کار، حق دستمزد برابر به‌خاطر کار برابر، حق مالکیت، حق تحصیل، حق شرکت در ارتش، حق مشارکت در قراردادهای قانونی و در نهایت حق سرپرستی فرزندان، حق ازدواج آزادانه و آزادی مذهبی.

شیلا از کاربرانی است که در این رابطه نوشته است: «مبارزه برای حقوق برابر زنان باید دائمی باشد.»

ج) بازسازی متون اجتماعی مخدوش

جدول ۴. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس بازسازی متون اجتماعی مخدوش

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
ایجاد شکاف در بازتولید ذهنیت مردانه در فرهنگ	نقد برهنگی	بازسازی متون اجتماعی
رسانه به مثابه زبان ارائه سیمای راستین	نقد سوژه نگاه خیره مردان	مخدوش
بازنشر تصاویر مثبت در مورد زنان پیشرو و الگوهای برتر	نقد تجلی لذت اشرافیت و	
توجه به حذف زبان به‌عنوان ابژه و خالق و سوژگی زن در قدرت		
تابلوهای نقاشی و آثار هنری مردانه	مبارزه تحت گفتمان فمینیستی	
نقد باور عدم تعلق زنان به عرصه‌های عمومی	بازنمایی اشکال متناهی نابرابری	
شالوده‌شکنی ماهیت ایدئولوژیک آموزه‌های مردانه		
نقد کنترل و نظارت مردانه و مسلط		
تغییر باورهای منفی زنانگی		

خواسته‌های زنان این نیست که در زنانگی خود مورد تجلیل قرار گیرد. آنها می‌خواهند که مانند مجموع بشریت حقوق انتزاعی و امکانات واقعی به آنها داده شود و این اراده در حال انجام است ولی مرحله‌ای که ما از آن در حال گذریم؛ مرحله‌ای برزخی است. دنیایی که پیوسته به مردان تعلق داشته هنوز در دست آنهاست. در بسیاری از کشورها قانون

امتیازهای بسیاری را برای شوهر قائل است که برای زن نیست. (مانند حق کار یا تحصیل یا خروج از کشور بدون اجازه شوهر؛ حق طلاق؛ حق حضانت اولاد و...) حقوق انتزاعی هرگز کافی نیست که زن غنیمتی واقعی از دنیا به چنگ بیاورد. هنوز در بسیاری از کشورها راه‌های کنترل مولید شیوع پیدا نکرده و زنان با سقط‌های کنترل‌نشده و یا با زایمان‌های متعدد، سلامت خود را به خطر می‌اندازند و مراقبت از کودکان و نگهداری از خانه هنوز هم تقریباً منحصرأ به زن تحمیل می‌شود. در بسیاری از کشورها، به‌خصوص سنت مخالفت با برابری زن با مرد به‌قدری پابرجاست که مرد احساس می‌کند در صورت شرکت در وظایفی که قبلاً به زنان اختصاص یافته است، از مقام خود تنزل خواهد کرد. این عوامل سبب می‌شود که زن سخت‌تر از مرد زندگی خانوادگی و نقش خود در اجتماع را با هم آشتی دهد و در مواردی که جامعه این کوشش او را ایجاب می‌کند زندگی او خیلی دشوارتر از زندگی شوهرش خواهد بود.

این متن اجتماعی رایج شده، متنی است که بر برابری جنسیتی لطمه وارد آورده است بر طبق مقوله محوری حاضر زنان در جهت ترمیم چنین متن مخدوش‌شده‌ای گام برمی‌دارند و در بعضی موقعیت‌ها مقصر را در چنین متن‌سازی‌هایی خودشان می‌دانند. در زیر به نظرات کاربران می‌گردد که در زیر عکس‌ها پست گذاشته‌اند پرداخته می‌شود:

مینا. ب. سا: «خود ما مقصریم خیلی وقت‌ها چون هنوز به قوانین و روابط خفت‌بار و ناعادلانه به راحتی تن میدیم». کاربر: ماریانا یاحقی: «خیلی موافقم. و واقعاً با این موضوع خیلی مشکل دارم افسوس که مردان سرزمین ما زن رو به وسیله شخصی برای خودشون می‌دونند و احساس مالکیت تام نسبت به اون دارند ولی ما زنا با اونا و سیستمشون مقابله می‌کنیم».

د) جهان‌شمولی خواسته‌های زنان

جدول ۵. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس جهان‌شمولی خواسته‌های زنان

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
گفتمان‌سازی تحت رفتارهای وسیع جمعی	نقد محتوای آموزشی	جهان‌شمولی خواسته‌های
تعمق در سنت‌ها، آداب‌ورسوم و فرهنگ اجتماعی که حاصل تمدن است	آزادی‌خواهی	زنان
باید موقعیت‌ها را کاوید تا به راز فرودستی زن پی برد	نقد عینیت مردانه	
به چالش کشیدن افسانه‌های فرهنگی مرد محور	اگزستان‌سیالیستی	
فرا عینیت و واکاوی لایه‌های زیرین واقعیت اجتماعی	پرتاب به آینده	
شالوده‌شکنی ساختارهای فرهنگی مرد محور	به سوی عشق با قدرت	
عریان کردن خصیصه‌های جنسیتی واقعیت اجتماعی		

در طول تاریخ و در تمام جوامع، توزیع قدرت همواره به شکلی نابرابر میان دو جنس زن و مرد شکل گرفته است. موقعیت‌های تصمیم‌سازی و به عبارتی قدرت، بیشتر در میان مردان ردوبدل شده است. البته فرهنگ و سنت‌های تاریخی، به‌ویژه تسری تفکر مردانه بودن قدرت، تفاوت انگیزه یا علاقه زنان با مردان در کسب قدرت و بسیاری نظرات بی‌اساس دیگر به این روند کمک کرده است.

حضور متناسب و صحیح زنان در نظام‌های اجتماعی نشانگر اهمیت مشارکت آنان در موفقیت پایدار نظام‌ها بوده است. در واقع تحقیقات مختلف نشان داده‌اند افزایش حضور زنان در ساختار قدرت و رهبریت موجب کاهش فساد در سطح کلان می‌شود؛ از دلایل مهم این واقعیت هم تمایل بسیار کمتر زنان در دریافت یا پیشنهاد رشوه عنوان می‌شود.

زنان معمولاً رهبران خوبی در ایجاد تحولات اساسی هستند و مشارکت آنها در نظام‌های مردمی و شکل‌دهی به دولت‌های خوب^۱ بسیار مهم است. متأسفانه زنان با همه این توانایی‌هایشان (به‌ویژه در دوره معاصر و طی چندین دهه گذشته که از تحصیلات بسیار بالاتر و تجارب زیادی در تشکیلات مختلف دولتی و غیردولتی برخوردار شده‌اند) همچنان به دلیل قوانین و شیوه‌های تبعیض‌آمیز فرصت دست یافتن به موقعیت‌های مهم را در ساختار قدرت پیدا نکرده‌اند. البته به‌جز موانع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی موجود برای حضور پررنگ زنان در ساختار قدرت، لازم است زمانی که شرایط رسیدن به موقعیت‌های شغلی بالا برای زنان در جامعه، به‌ویژه از باب توان اقتصادی، ارتباطات نزدیک با عوامل مهم مالی و سیاسی در ساختار قدرت و باور اجتماعی به توان و قابلیت‌های بالای آنها برای رسیدن به جامعه‌ای مطلوب و معتدل ایجاد شد، ضمن تعیین روش‌هایی برای شناسایی زنان فرهیخته و توانمند کشور در همه بخش‌های حاکمیتی سهمیه‌هایی برای حضور آنها در نظر گرفته شود.

پریا از کاربرانی است که روابط فرهنگی و نگرش جنسیتی را مورد نقد قرار می‌دهد: «یه چیزی که من رو تو ایران به شدت آزار میده اینه که همه جا رو یه جوری کردن که همیشه مردا از زنا سرترو و بزرگ‌تر باشن. آخه چرا؟ مگه هممون انسان نیستیم؟ باید برابر باشیم. حالا یه سری مردا هم هستن که اصلاً فکر میکنن دخترا آدم نیستن».

ز رسانه به مثابه امتداد زبان مبارزه

جدول ۶. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس رسانه به مثابه امتداد زبان مبارزه

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله مرکزی
برابری دسترسی به فرصت‌ها و منابع	استقلال و فردیت	رسانه به مثابه امتداد
توانمندسازی همه مردم و به‌خصوص زنان	بازاندیشی و نقد عینیت	زبان مبارزه
به‌عنوان گروه‌های به حاشیه رانده‌شده	نقد مردانگی نهاد علم	
نقد نگاه پوزیتویستی تعمیم‌گرا به زن (رویکرد فراعینی)	آموزش همسان و برابر	
کاربرد امر انتقادی در واکاوی عینی‌گرایی مردانه	فعال‌گرایی برابر طلب	
کنش‌گرایی در مقابل کنش‌پذیری	گفتمان‌سازی	
بازاندیشی در عینیت مردانه		

رسانه در اشکال مدرن می‌تواند به منزله چارچوب و ابزاری برای حمایت از زنان و دختران در مقابل خشونت و نقض حقوق به کار آید. امروزه با توجه به توسعه تکنولوژی‌های مدرن و گسترش فضای مجازی و نیز با افزایش آمار سوءاستفاده افراد سودجو در این عرصه، تأکید زیادی بر مسئولیت سنگین ارائه‌دهندگان خدمات مزبور وجود دارد تا در این رابطه امنیت و حریم خصوصی زنان و دختران در اینترنت و فضای مجازی محفوظ بماند و امکان سوءاستفاده از چنین امکاناتی علیه زنان و دختران به حداقل برسد. البته بدیهی است که لزوم ارائه آموزش‌های لازم به زنان و دختران نیز از اهمیت به‌سزایی برخوردار است تا خود با اقدامات پیشگیرانه بتوانند از حقوق خویش حمایت کنند. تقویت مهارت و دانش زنان و دختران در زمینه رسانه بسیار مورد تأکید است، تا از این ابزار مدرن نهایت بهره‌برداری در راستای حمایت از حقوق زنان به عمل آید. هم‌چنین از جمله موارد دیگر مورد تمرکز در رسانه، مسئله تقسیم برابر مسئولیت‌های خانوادگی میان زنان و مردان، محو اقسام خشونت علیه زنان از جمله خشونت خانگی و توازن میان مسئولیت‌های خانوادگی و اشتغال زنان

¹. good governance

به‌عنوان مادر یا کارمند یا مدیر خصوصاً در رابطه با مادران جوان عنوان شده است. ارتقای آگاهی آن‌ها در مورد برابری جنسیتی و خشونت علیه زنان در ضمن برگزاری کارگاه‌های مختلف، از جمله برنامه‌های دیگر این نهاد شمرده می‌شود.

ر) نقد حاشیه‌ای شدن زن

جدول ۷. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس نقد حاشیه‌ای شدن زن

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله مرکزی
مبارزه برای اصلاح نگرش مردسالار	اصل در تضاد با فرع	نقد حاشیه‌ای شدن زن
نگاه به رسانه حامل پیام برای متقاعدسازی (اقناع)	تلاش برای باز هویت‌یابی	
مقابله با اصل در تضاد با مقتضیات و شرایطی که او را به مثابه فرع و دیگری و سوژه بازتولید می‌نماید	نقد کوری جنسی اصلاح نگرش مردسالار	
هویت‌یابی تحت فرایندهای پیچیده و ساختار اجتماعی مدل‌بازنمایی با رویکرد برساختی نقش کلیدی الگوهای رفتاری توافق‌ها، قواعد نانوشته نقد دلالت محتوای شبکه‌های مجازی بر کلیشه‌های جنسی علیه‌گزینش‌های جنسی رسانه دوپارگی بین استقلال و امیال طبیعی کسب جایگاه در سپهر دانشگاه		

می‌توان به آسانی، جنبه‌ای از تاریخ سیاسی - اقتصادی را برجسته ساخت و عدم دسترسی زنان به ابزار و روند تولید را دلیل بی‌قدرتی آنان دانست. این البته سهم بزرگی در به حاشیه کشاندن زنان و حبسشان به درون خانه خودشان داشته است. خود پسر از راه «تفاوت» با مادر شکل می‌گیرد. در راه مرد شدن، پسران را سرکوب هم‌ذات‌پنداری با مادر و در نتیجه گسستی لازم است که برای دختران (تداوم مادران) نیست. لزوم این امر از نظر جنسیتی و جنسی بسیار روشن است. دختران نیز محتاج جدایی از مادران، برای رشد هویت خود هستند ولی در مورد دختران قاعده تداوم است و نه گسست. مادر برای دختر همان‌طور «دیگری» نیست که برای پسر است. بنابراین می‌توان تصور کرد که «دیگری ساختن کامل / مطلق» لازمه‌ی روند شکل‌گیری هویت پسران است و نه دختران. نتیجه آن که رابطه‌ی زنان با محیط خود به راحتی می‌تواند در جهت ایجاد تکثر نوع رابطه باشد و آزادی خود را در تنفس در چنین فضایی دیدن. شناخت خود و دیگری برای دختران از طریق مرتبط بودن / شدن و هم‌ذات‌پنداری با دیگری رخ می‌دهد. و این از مهم‌ترین ویژگی‌ها و از نتایج مقبول و مورد انتظار مادر شدن است. دیگری نمودن زنان همیشه همراه با پست شمردن آشکار آن‌ها نیست. پرورش فرزند امری بس خطیر است، به‌خصوص فرزند مذکر برای مادران.

ط) رهایی سوژه‌های مورد انقیاد

جدول ۸. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس رهایی سوژه‌های مورد انقیاد

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
توجه به باز جامعه‌پذیری	مبارزه برای ترمیم ساختارهای فرهنگی	رهایی سوژه‌های مورد
نگاه پوزیتویستی و رعیت‌گونه به زن	مبارزه برای ترمیم ساختارهای اجتماعی	انقیاد
استقلال به منزله انصراف از جسم	نقد توالی و تکرار الگوهای کنش سنتی	
تفسیر تحت تعیین ساختار مردانه	مردانه	
تلقی مردانه از دانشگاه	نهادهای تولید دانش مردانه	

استقلال در عین مادری غیرممکن است
تلاش برای کسب منزلت زن متشخص
تصاحب عرصه‌های دانش توسط مردان
دانشگاه به مثابه سپهر مردان

واقعیت این است که نزول شخصیت و تصویر زن در رسانه‌ها در سراسر جهان و از نظر عموم مردم به‌عنوان مانعی برای رشد زنان شناخته شده و موضوع «زن و رسانه‌ها» شاید از معدود موضوعاتی باشد که در بین دیدگاه‌های مختلف در حوزه مباحث زنان، نظرات مشابه و مشترکی در قبال آن وجود دارد.

جامعه‌شناسان بر این باورند که نقش عمومی رسانه‌های فراگیر، چه در کشورهای پیشرفته و چه در کشورهای درحال توسعه، نادیده گرفتن «قدرت و توانایی‌های انسانی زن» و تثبیت «ضعف» او در میدان‌های گوناگون زندگی است. معرفی زن به‌عنوان موجودی که با بهره‌گیری از ظواهر خود به نقش‌آفرینی در جامعه ادامه می‌دهد و به عبارتی جعل نقش کاذب «تفریحی» و «جنسی» برای زن، هویتی ضدتاریخی است که نحوه حضور انسانی او را در دوران‌های مختلف حیات بشری مخدوش ساخته است. نکته بااهمیت اینجاست که پاره‌ای از نظام‌های رسانه‌ای که رسالت خود را اطلاع‌رسانی می‌دانند، بنا به اینکه متعهد به استیفای ایدئولوژی بورژوازی هستند، به مثابه بخشی از «تکنولوژی نظام کالایی» عمل می‌کنند. پیوند میان آزادی جنسیت با فزاینده کردن مصرف و این همان شماردن این دو با آزادی زن، در تبدیل سرگرمی به فرهنگ، نقش ویژه‌ای است که تکنولوژی‌های رسانه‌ای رسالت اصلی خود می‌شناسند. لذا زنان در خیال گمان می‌برند آزادند و خود دست به انتخاب می‌زنند، اما غافل از آنکه خود به مثابه بخشی از ماشین اتوماسیون بورژوازی به بازتولید نیازهای بازار می‌پردازند.

ی) مقاومت نمادین

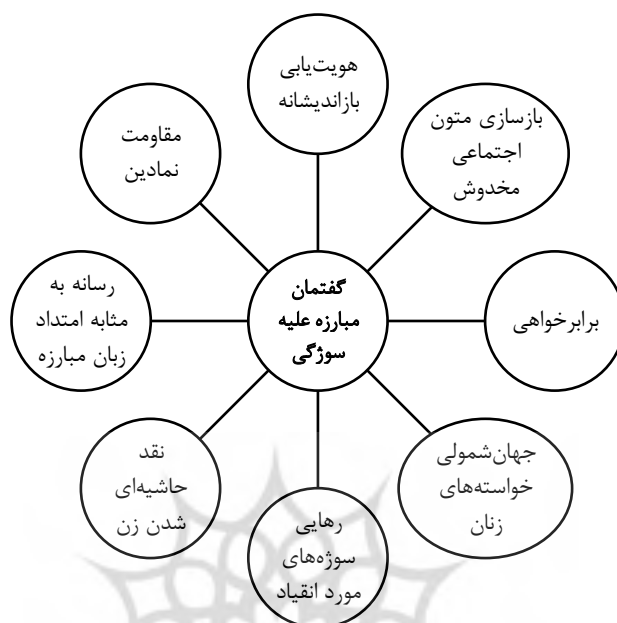
جدول ۹. کدبندی گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن بر اساس مقاومت نمادین

مفاهیم	مقوله‌های محوری	مقوله نهایی
بازتعریف، ساخت و بازتولید تعاملی سازندگی اجتماعی توجه به شرایط فرامتنی در ادراک شرایط بالا و پایین‌دستی جنسیتی بی‌ثباتی معنایی دیالکتیک زمینه و متن گفتگوی متن ایدئولوژی طغیان در برابر انتظار از زن به مثابه شیء جنسی تقید مادری به مثابه بهانه‌ی سرکوب	نقد بازنمایی ایدئولوژی مردسالار بازنمایی زن به شکل قربانی نگاه برابر و غیر سلسله‌مراتبی بازتاب سقف شیشه‌ای شالوده‌شکنی نظم مستقر دسترسی به منابع قدرت و دانش	مقاومت نمادین

کاربری ناشناس نوشته: «ما عدالت می‌خواهیم، زنان از دولت می‌خواهند تا به حقوق آنان رسیدگی کند تا زنان هر روز به مصیبت‌ها دچار نشوند»

شادی از کاربرانی است که در پست‌هایش نوشته: «تو محیطی که من زندگی می‌کنم آگه به دختری تجاوز بشه مایه شرمندگیه وجود اون دختر، حتی باید خودشو بکشه که دیگری بهش تجاوز کرده. ولی آگه به پسری تجاوز بشه برایش چند ماه رخت پهن می‌کنن که حالش خوب بشه».

حمیده در یکی از پست‌هایش نوشته: «ما عدالت می‌خواهیم، نمی‌خواهیم خشونت در برابر زنان باشد، ما صلح می‌خواهیم».

شکل ۱. مقوله‌های استخراج‌شده از تحلیل گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن

۵- بحث و نتیجه‌گیری

رسانه‌ها، پیچیده‌ترین ابزار برای القای اندیشه‌ها و کارآمدترین تسلیحات برای تسخیر آرام جوامع هستند. طی چند دهه‌ی اخیر با توجه به سرعت شگفت‌انگیز تکنولوژی ارتباطات (به‌ویژه اینترنت و توانایی‌های خارق‌العاده آن)، هر روز بر پیچیدگی این ابزار و تسلیحات افزوده می‌شود. موضوع رسانه‌ها یکی از مباحث اساسی مطرح در سطح جوامع می‌باشد که از زوایای مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. زنان و رسانه و تأثیر و اثر متقابل این دو حوزه کمتر مورد توجه واقع شده است. شاید به این دلیل که برخورد جوامع با مسأله زنان متفاوت بوده و به‌طور طبیعی و به دلیل فقدان یک جایگاه شایسته و هویت مستقل برای زنان هیچ‌گاه ضرورت طرح چنین سرفصلی به‌طور جدی احساس نمی‌شده است. در کشور ما ایران نیز طی دو دهه اخیر مباحث مرتبط با زنان در قالب ارائه طرح‌ها و لوایح دولتی، پررنگ‌تر شدن و یا بازنگری قوانین مرتبط با خانواده و زنان (ارث/ دیه/ نفقه و...)، اجرای تحقیقات و بررسی‌های علمی و دانشگاهی، حساسیت‌افزایی اجتماعی در قالب ساخت فیلم‌های سینمایی، برگزاری سمینارها و همایش‌های علمی و... مورد توجه و بررسی قرار گرفته است که هر کدام در جای خود بر روند آگاه‌سازی عمومی نسبت به زنان و مسائل آنان مؤثر بوده است. با توجه به اهمیت و سرعت گسترش اینترنت از یک‌سو و نیز اقبال عمومی برای استفاده از توانایی‌های شگفت‌آور آن در سطح جهان و به‌خصوص کشورهایی مانند ایران از دیگر سو و به‌ویژه رشد روزافزون کاربران زن ایرانی و کمبود و یا نبود پژوهش‌های جامع مرتبط، ضرورت بررسی علمی تأثیر و تأثرات متقابل زنان و اینترنت به‌ویژه در اپلیکیشن‌های پرکاربرد آن مانند اینستاگرام جدی و قابل‌تأمل می‌باشد و بر اساس این حساسیت پژوهش حاضر طراحی و اجرا گردید. رسانه مدرن در جامعه مردسالار به بازنمایی و الگوسازی زیست جهان بر اساس آرمان‌ها و ایده‌آل‌های مردان می‌پردازند. اما در مدرنیته متأخر (به تعبیر هابر ماس) تکنولوژی رسانه‌های جمعی و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی مجازی،

در کنار پیامدهای مخرب و مخاطره‌آمیز، امکان کنش انقلابی و عاملیت کنشگران اجتماعی به حاشیه رانده شده و محکوم را فراهم ساخته است. به این صورت که در کنار بازنمایی روایت‌های کلان، و گفتمان‌های تزریقی قدرت، امکانی نیز برای گروه‌های به حاشیه رانده شده (در این پژوهش زنان) برای متشکل شدن و بازسازی و برساخت آرمان‌های مشترک ایجاد می‌کند. این امکان؛ بازنمایی و بازسازی سیمای متفاوت و برتر زن را تحت مبارزه در برابر سوژگی مردسالارانه زن، در شبکه‌های مجازی به مثابه حوزه عمومی ممکن می‌سازد.

در طول تاریخ، نظام پدرسالاری (مردسالاری) در شکل‌گیری و بازنمایی هویت جنسیتی زنان، نقشی مهم ایفا نموده است و به واسطه‌ی آن زنان در حوزه‌ی عمومی جامعه امکان حضور فعال و سازنده نداشته و در حاشیه ماندگار شده‌اند. با توجه به اینکه در فضای واقعی جامعه ایران؛ زنان به نسبت مردان کمتر دیده شده‌اند، فضای مجازی به خصوص شبکه اجتماعی اینستاگرام این امکان را به کاربران زن داده است تا از منزل خود با مسائل روز آشنا و در مباحث آن شرکت کنند. گوناگونی نقش‌های اجتماعی زنان و مردان، بازگوکننده این واقعیت است که مفاهیم زنانگی و مردانگی (جنسیت) به شدت تحت تأثیر عوامل اجتماعی قرار دارند. زنان و مردان هر یک به‌گونه‌ای در رسانه‌ها بازتاب داده می‌شوند. مناسبات مردسالارانه حاکم بر تمامی جوامع بشری، زمینه‌ساز ارائه تصویری ایدئولوژیک از زنان شده است و آنان را در موضع (سوژگی) قرار داده است. اما مدرنیته‌ی متأخر در بطن خود استراتژی مبارزه با قالب‌های کلیشه‌ای از زنان و ساختارشکنی را پرورش داده است.

مدرنیته متأخر زمینه‌ساز پیدایش پارادایم‌های فکری و جنبش‌ها و نهضت‌هایی شده است که ساختاری که زنان را با ادبیات سوژگی و جنس دوم بازنمایی می‌نماید را به مبارزه جدی دعوت و در سطح وسیع مورد انتقاد قرار داده و به چالش کشیده است. همچنین ادبیات انتقادی و پسامدرنیسم که گفتمان مبارزه و جنبش‌های برابری خواه را ایجاد نموده است؛ بر این باور است که رشد شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر بستر اینترنت، ساختار کلان و تک‌گویی و مونولوگ قدرت را به چالش کشیده است و امکان گفت‌وگوی آزاد و برابر را برای کنشگران فراهم ساخته است. استراتژی‌های مقاومت در برابر سوژگی زن، متون کلیشه‌ای را مورد بازنگری اساسی قرار داده و انگیزه‌های ایدئولوژیک پنهان و مستتر در آنها را برملا ساخته و به بازسازی تصویر و هویت راستین زنان می‌پردازد. هدف اصلی این مبارزات تغییر و برساخت مجدد تصویر زن هم در نزد زنان و هم در منظر مردان است. و در این مسیر از راهبرد مشارکت فعال و مؤثر و تلاش برای توانمندسازی زنان بهره می‌گیرد. رسانه‌ها با بهره‌گیری از قدرت فراگیر اینترنت و اقبال جهانی به جاذبه‌های آن و تنوع ذائقه‌های انسانی به بازتاب و حتی تولید اشکال مختلف بازنمایی هویت‌های اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه هویت جنسیتی کمک نموده‌اند. در این بین شبکه اجتماعی اینستاگرام برای کنشگران ارتباطی این امکان را فراهم ساخته است که شرایط واقعی زنان با هدف بازاندیشی در هویت زنانه و بازتولید نمادین زنان در شبکه‌های مجازی را تبیین نمایند.

به بیان دیگر شبکه اجتماعی اینستاگرام به مثابه حوزه عمومی، شرایطی را برای بازنمایی و بازسازی متفاوت از زنان فراهم نموده و زمینه مبارزه زنان علیه سوژگی و شی‌وارگی در گفتمان مردسالار را مهیا ساخته، به ابزار رهایی زنان تبدیل گشته است. پژوهش کیفی به دلیل انعطاف‌پذیری، عمق، پیچیدگی و وسعتی که دارند، پژوهشگران را با مشکلات و چالش‌های خاصی روبه‌رو می‌کنند. محدودیت‌هایی که پژوهش حاضر با آن مواجه بود عبارت بودند از: میدان، جایگاه‌ها، رخدادهای، شرایط و تعاملات نمی‌توانند همواره تکرار شوند و نه می‌توانند با همان اطمینان یک پژوهش در سطح گسترده‌تر عمومیت یابند. گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها بیش‌از اندازه زمان‌بر است. مسئله گمنامی و جلب اعتماد هنگام گزینش یافته‌ها مسائلی را به وجود می‌آورد. مسئله تعمیم‌دهی موضوعی است که برخی پژوهشگران را نسبت به آن دلسرد کرده است. مسئله تعمیم در پژوهش کیفی دو جنبه دارد. نخست: نمونه‌گیری احتمالی در این پژوهش‌ها جایی ندارد و معمول

نیست. دوم داده‌های کیفی پذیرای آن قسم تعمیم که در پژوهش کمی رواج دارد، مثل فنون آماری مبتنی بر نظریه احتمالات، نیستند.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی این موارد مورد توجه قرار گیرند: مطالعه موردی در زمینه موارد خاص و منحصربه‌فرد تحت گفتمان مبارزه علیه سوژگی زن، بررسی تطبیقی گفتمان مبارزه علیه سوژگی در کشورهای مختلف جانب، بررسی تطبیقی گفتمان مبارزه علیه سوژگی در مناطق مختلف کشور، بررسی تطبیقی گفتمان مبارزه علیه سوژگی با رویکرد به قشربندی اجتماعی، واکاوی میدانی عوامل مرتبط با هرکدام از مفاهیم نهایی یافته‌های پژوهش. پیشنهادهای کاربردی پژوهش نیز عبارت‌اند از: توجه برنامه ریزان و نهادهای فرهنگی اجتماعی مربوطه به محتوای شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان انعکاس واقعیت‌های برساختی جامعه و برنامه‌ریزی کوتاه، میان و بلندمدت در جهت اصلاح امور در جهت یافته‌های تحقیق؛ رفع موانع آزادی حضور و برابری گفتگویی زنان در عرصه‌های اجتماعی؛ توجه به شبکه‌های اجتماعی از طرف آموزش و پرورش و پیش‌بینی محتوای موردنیاز دنیای شبکه‌های اجتماعی در سرفصل آموزشی و توجه جدی به برابری آموزشی در قبال زن و مرد؛ مدیریت جدی تر و با نگرش خاص جنسیت زدایی در رادیو و تلویزیون بنا به یافته‌ی مفهومی (رسانه به مثابه امتداد زبان)؛ افزایش سواد رسانه‌ای و انتقادگری با نگرش خاص به محتوای شبکه‌های اجتماعی از سوی نهادهای خانواده، قانون‌گذاری، نیروی انتظامی.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر تمامی اصول اخلاق پژوهش رعایت شده است.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول بود که به راهنمایی جناب آقای دکتر منصور حقیقتیان و مشاوره جناب آقای دکتر اسماعیل جهانبخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان انجام گرفته است.

حامی مالی

هزینه‌های مرتبط با پژوهش حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شده است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع

- اردکانی فرد، زهرا و رضوی‌زاده، سید نورالدین. (۱۴۰۰). زنان تأثیرگذار اینستاگرامی؛ زنانگی بازنمایی شده در صفحات زنان اینفلوئنسر ایرانی. زن در فرهنگ و هنر، ۱۳(۱)، ۶۵-۹۰.
- بستان، حسین. (۱۳۸۵). بازنگری نظریه‌های نقش جنسیتی. زن در توسعه و سیاست، ۴(۲-۱)، ۳۱-۵.
- بیچرانلو، عبدالله؛ صلواتیان، سیاووش و لاجوردی، آریتا. (۱۳۹۷). بازنمود سبک زندگی زنان جوان ایرانی در اینستاگرام. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۵(۵۶)، ۱۱۲-۱۴۰.
- پیوزی، مایکل. (۱۹۸۷). یورگن هابرماس. ترجمه احمد تدین (۱۳۹۳)، تهران: شرکت نشر کتاب هرمس.

- حبیب زاده ملکی، اصحاب. (۱۳۹۴). رسانه‌شناسی. تهران: جامعه‌شناسان.
- خانیکی، هادی و روحانی، ریحانه سادات. (۱۳۹۰). ارتباطات مجازی و سایبر سایکولوژی (مطالعه رابطه میان بهره‌مندی دانشجویان فنی دانشگاه تهران از وبلاگ با نگرش آنان درباره روابط مجازی). *مطالعات اجتماعی ایران*، ۵ (۳)، ۴۸-۷۱.
- خمسه‌ای، اکرم. (۱۳۸۵). بررسی ارتباط میان رفتار جنسی و طرحواره‌های نقش جنسیتی در دو گروه از دانشجویان متأهل. *خانواده پژوهی*، ۲(۸)، ۳۲۷-۳۳۹.
- سجادی، بختیار. (۱۴۰۱). برساخت و بازنمایی سوژکتیویته در آثار ویلیام فاکتر (با تمرکز بر رمان خشم و هیاهو). *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۴(۳)، ۱-۱۵.
- شاهرخ، لیلا و هاشمی، شهناز. (۱۳۹۶). سنتزپژوهی بازنمایی زنان در سینمای ایران. *جامعه، فرهنگ و رسانه*، ۶(۲۲)، ۹۷-۶۹.
- عبداله‌ی نژاد، علیرضا و مجلسی، نوشین. (۱۳۹۷). خشونت کلامی مطالعه موردی اظهارنظرهای دنبال‌کنندگان در صفحات اینستاگرام هنرمندان ایرانی. *مطالعات نوین*، ۴(۱۳)، ۱-۶۱.
- علیخواه، فردین؛ باباتبار، احسان و نباتی شغل، امین. (۱۳۹۳). زن به مثابه سوژه شناسا (تحلیلی از سینمای اصغر فرهادی). *پژوهشنامه زنان*، ۵(۲)، ۵۹-۸۷.
- علیخواه، فردین؛ کوهستانی، سمانه و واقعه دشتی، طاهره. (۱۳۹۶). نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی در زندگی زنان (مطالعه موردی: شهر رشت). *زن در فرهنگ و هنر*، ۹(۴)، ۴۹۱-۵۰۹.
- فوکو، میشل (۱۳۸۴). *تاریخ جنسیت، ارداه به دانستن*، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران: نشر نی.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: قدرت هویت*. ترجمه افشین خاکباز و احمد علیقلیان، تهران: طرح نو.
- کاظمی، عباس. (۱۳۸۴). پروبلماتیک زندگی روزمره در مطالعات فرهنگی و نسبت آن با جامعه ایران. *فرهنگ و ارتباطات*، ۱(۴)، ۹۷-۱۲۲.
- کریمی، شهناز و نوابخش، مهرداد. (۱۳۹۸). واکاوی مفهوم «سوژه» در رویکردهای تحلیل گفتمان. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱(۲)، ۷-۱۹.
- کنعانی، محمدمین، حمیدی‌فر، مهدی و قربانی، ابودر. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر هویت جنسیتی مادران و دختران: مطالعه‌ای در شهر رشت. *توسعه اجتماعی*، ۱۱(۳)، ۹۷-۱۲۸.
- کوشن، کادیر. (۱۳۹۰). روایت هایدگر از ایده‌آلیسم دکارت رابطه سوژه و ابژه، ترجمه تینا فرنام. *کتاب ماه فلسفه*، ۴۶، ۱۵-۱۰.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۳). *تجدد و تشخیص*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- محمدی، جمال و پاشایی، لطیفه. (۱۴۰۰). زنان کرد در حوزه عمومی: زمینه‌ها، مؤلفه‌ها و فعالیت‌های تشکلی‌های اجتماعی زنانه (مطالعه موردی: استان کردستان). *زن در توسعه و سیاست*، ۱۹(۳)، ۳۷۹-۴۰۳.

محمدی، جمال و محمدی، فاطمه. (۱۴۰۰). تحلیل گفتمان برساخت سوژه جسم‌مند زنانه در ارتباط با سلطه مردانه (زنان شهر سنج). پژوهشنامه زنان، ۱۲(۳۶)، ۲۵۶-۲۲۷.

محمودی بختیاری، بهروز و ناصری، انیس. (۱۳۹۷). زن به مثابه شخص آندروژن در دو فیلم از سینمای ایران بررسی فیلم‌های روسری آبی و کافه ترانزیت. زن در فرهنگ و هنر، ۱۰(۳)، ۳۱۱-۳۳۱.

معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه. (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۴)، ۱۷۶-۱۵۵.

مقیم، مریم و مهری، رقیه. (۱۴۰۰). تحلیل انتقادی رسانه‌های اجتماعی: مطالعه موردی کارکردهای تلگرام و اینستاگرام بر مبنای نظریات مکتب فرانکفورت. جامعه، فرهنگ و رسانه، ۱۰(۳۹)، ۱۹۳-۱۷۵.

مهدی زاده، سیدمهدی. (۱۳۸۹). مطالعه تطبیقی نظریه کاشت و دریافت در ارتباطات. تهران: مرکز تحقیقات و مطالعات و سنجش برنامه‌ای سازمان صدا و سیما.

نجاریان، بهمن و خداحیم، سیامک. (۱۳۷۷). دوگانگی جنسی (آندروژنی). تازه‌های روان‌درمانی، ۳(۹ و ۱۰)، ۴۴-۳۰.

نش، کیت. (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی سیاسی معاصر. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: انتشارات کویر.

نیکخواه قمصری، نرگس و هلالی ستوده، مینا. (۱۳۹۲). از سوژه جنسی تا سوژه انقلابی: بازنمایی زن در گفتمان انقلاب اسلامی. مطالعات اجتماعی ایران، ۷(۳)، ۱۷۰-۱۵۰.

هال، دونالد. (۱۳۹۶). سوژگی. ترجمه هادی شاهی. تهران: پارسه.

References

- Bem, S. L. (1975). Sex-role adaptability: one consequence of psychological androgyny. *Journal of personality and social psychology*, 31, 634-643.
- Chang, J., Ren, H., & Yang, Q. (2018). A virtual gender asylum? The social media profile picture, young Chinese women's self empowerment, and the emergence of a Chinese digital feminism. *International Journal of Cultural Studie*, 21(3), 3225-340.
- Garcia, R. L., Bingham, S., & Liu, S. (2021). The effects of daily Instagram use on state self-objectification, well-being, and mood for young women. *Psychology of Popular Media*. Advance online publication.
- Gleeson, J. (2016). '(Not) working 9-5': the consequences of contemporary Australian-based online feminist campaigns as digital labour. *Media International Australia*, 161(1), 77-85.
- Hanna, E., Ward, L. M., Seabrook, R. C., Jerald, M., Reed, L., Giaccardi, S., & Lippman, J. R. (2017). Contributions of social comparison and self-objectification in mediating associations between Facebook use and emergent adults' psychological well-being. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 20(3), 172-179.
- Jane, E.A. (2016). Dude ... stop the spread': antagonism, agonism, and man spreading on social media. *International Journal of Cultural Studies*, 20(5), 1-17.
- Mackay, F. (2015). *Radical Feminism*. 1st Ed, New York: palgrave macmillan.
- McGregor, Sh. C., & Mourão, R. R. (2016). Talking Politics on Twitter: Gender, Elections, and Social Networks. *Social Medi + Society*, 2(3), 1-14.

- Mu, D. W., & Lennon, SH. J. (2018). Objectification of Women in Sportswear Brands' Instagram Accounts. *Annual conference proceeding*, 75(1), 1-4.
- Reichart.Smith, L. (2016). What's the best exposure? Examining media representations of female athletes and the impact on collegiate athletes' self-objectification. *Communication & Sport*, 4(3), 282-302.
- Tankovska, H. Instagram: distribution of global audiences 2021, by age group. *Statista*. June, 2021, 29.

